

P 20454
Kwalitatief onderzoek inzake
instandhoudingbeleid voor
Rijksmonumenten

Rijksdienst voor de Monumentenzorg
Zeist

P 20454
Kwalitatief onderzoek inzake
instandhoudingbeleid voor
Rijksmonumenten

Rijksdienst voor de Monumentenzorg
Zeist

Rotterdam, april 2000

© IPM BV

Niets uit dit rapport mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van IPM B.V. te Rotterdam. De gegevens uit dit rapport zijn uitsluitend bestemd voor kennisneming door werknemers en beroepsmatige adviseurs van de rechthebbende opdrachtgevers van IPM B.V. Bij eventuele publicatie van de onderzoeksresultaten, -opzet of een deel daarvan in de nieuwsmedia, vakliteratuur of andere uitgaven is toestemming nodig van IPM B.V., alsmede van de in dit rapport vermelde opdrachtgever.

INHOUDSOPGAVE		BLZ
HOOFDSTUK I	INLEIDING	4
	Par. 1 Doel van het onderzoek	4
	Par. 2 Methode van onderzoek	4
	Par. 3 Steekproef	5
	Par. 4 Algemeen	7
HOOFDSTUK II	SAMENVATTING EN DISCUSSIE	8
	Par. 1 Samenvatting	8
	Par. 2 Discussie	21
HOOFDSTUK III	DE RESULTATEN VAN HET ONDERZOEK	25
	Par. 1 Inleiding: toelichting op de wijze van rapporteren	25
	Par. 2 Kenmerken van het huidige beheer van rijksmonumenten	27
	Par. 3 Visie op het overheidsbeleid	35
	Par. 4 Visie op de aspecten van een nieuw instandhoudingregiem	40
	Par. 5 Wensen met betrekking tot een nieuw instandhoudingregiem.	44
BIJLAGE I	Lijst met gesprekspunten	

HOOFDSTUK I INLEIDING

Par. 1 Doel van het onderzoek

In opdracht van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg te Zeist heeft IPM Research & Advies een onderzoek uitgevoerd met betrekking tot het integrale beleid voor de instandhouding van rijksmonumenten.

Dit rapport betreft de resultaten van de tweede stap van het onderzoeksproject, kwalitatief onderzoek naar de betekenissen die beheerders van rijksmonumenten verbinden aan de instandhouding van de onder hen ressorterende monumenten en naar het restauratie- en onderhoudsbeleid dat zij dienaangaande voorstaan. Tevens is bij het onderzoek ingegaan op de betekennissen die deze beheerders verbinden aan een aantal aspecten van het toekomstige overheidsbeleid inzake de monumentenzorg.

Het kwalitatieve onderzoek geeft inzicht in de volgende vragen:

- inzicht in de problemen die eigenaren / beheerders ontmoeten bij de instandhouding van monumenten. Hoe ziet dat instandhoudingsproces eruit en/of zijn er belemmeringen bij de (soort) eigenaar zelf, zijn daarbij belangrijke vragen. Voorts: wat zouden maatregelen kunnen zijn om de eigenaar zodanig te stimuleren om te komen tot een actief, planmatig onderhoudsproces?
- het instandhoudingsproces wordt beïnvloed door onder andere de exploitatiemogelijkheden, kosten en inkomen die samenhangen met de omgeving en de wettelijke factoren. Op welke wijze kunnen hierin verbeteringen worden aangebracht?
- uit de vergelijking van het voorgaande zal een onderscheid blijken naar monumenten en/of eigenaren die zelf in meer of minder mate in de instandhouding kunnen voorzien. Welk hanteerbaar onderscheid is er te maken tussen rendabele en onrendabele monumenten?

Ter voorbereiding en invulling van het kwalitatieve onderzoek (stap 2) zijn als eerste oriënterende stap acht expertinterviews uitgevoerd met experts op het gebied van de monumentenzorg. De resultaten van deze eerste stap van het onderzoek zijn op 6 oktober 1999 aan de Begeleidingscommissie gepresenteerd.

Par. 2 Methode van onderzoek

Voor het kwalitatieve onderzoek zijn 50 individuele face-to-face interviews uitgevoerd met eigenaar / beheerders van rijksmonumenten.

Vrije interviews zijn gesprekken die gehouden worden aan de hand van een gespreksleidraad. De interview(st)er laat zich leiden door de in de leidraad vermelde punten en houdt tevens rekening met het antwoordpatroon en de denkwijze van de respondent. Bij een vrij interview ligt de precieze vraagstelling en de vraagvolgorde dan ook niet vast.

Het veldwerk voor het onderzoek is voorafgegaan door een 4-tal pilot-gesprekken op het kantoor van IPM Research & Advies te Rotterdam.

Deze pilot-gesprekken zijn door leden van de begeleidingscommissie en een consultant van IPM Research & Advies gevolgd door middel van een gesloten tv-circuit.

Aan de hand van de bevindingen tijdens de pilot-gesprekken is het gespreksschema dat als leidraad voor de interviews dienst doet, op een aantal ondergeschikte punten bijgesteld. De resterende interviews zijn vervolgens op de werkplek van de respondenten uitgevoerd. De individuele gespreksduur bedroeg 45 minuten. Alle gesprekken zijn op audiotape opgenomen en zijn verbatim uitgetikt. De uitgetikte protocollen vormden vervolgens de basis voor de analyse en de rapportage.

Het gesprekspuntenschema is in bijlage I van dit rapport opgenomen.

Par. 3 Steekproef

In nauwe samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg zijn de relevante categorieën monumenten vastgesteld die bij het onderzoek zijn betrokken. Het betreft de volgende categorieën:

- woonhuizen;
- boerderijen;
- molens;
- verdedigingswerken;
- kerken;
- openbare overheids- en particuliere gebouwen;
- bedrijfs- en techniekmonumenten;
- kastelen.

Daarnaast is in het onderzoek gesproken met representanten van professionele instellingen die zich bezig houden met het beheer van monumenten of met de belangenbehartiging van en advisering aan de beheerders van specifieke categorieën monumenten. Deze “categorie” van professionele instellingen wordt in de rapportage samengevat onder de aanduiding “instellingen”.

Binnen de categorieën van individuele monumenten is, daar waar dit relevant is, een onderscheid gemaakt naar de bouwkundige staat van de monumenten, oude en jonge monumenten, huidige functie van de monumenten en naar de beheersvorm van de monumenten.

De respondenten zijn geselecteerd en geworven aan de hand van de door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg samengesteld adressenmateriaal. Het betreft hier respondenten die (mede-)verantwoordelijk zijn voor het restauratie- en onderhoudsbeleid van hun monumenten. Op een klein aantal respondenten na, blijken de respondenten zich actief bezig te houden met de inrichting en uitvoering van dit beleid.

De uitzonderingen betreft een respondent die zich uitsluitend bezig houdt met het praktisch onderhoud van het monument en enkele gemeentefunctionarissen die wel verantwoordelijk zijn voor het praktische beheer van het monument, maar die beleidsmatig afhankelijk zijn een overkoepelende gemeentelijke dienst of rijksdienst (Rijksgebouwendienst).

Het navolgende overzicht geeft de kenmerken van de steekproef weer.

Overzicht

Steekproefgegevens (-in absolute aantallen-)

Categorie

1. Woonhuizen	-	4 particuliere woningbezitters 2 beheerders van woningbouwcoöperaties
2. Boerderijen	-	5 eigenaarbewoners van boerderijen met een agrarische bedrijfsvoering
3. Kastelen	-	6 beheerders van kastelen waarvan 4 zijn gelegen op een beschermde buitenplaatsen Het betreft de volgende beheersvormen: + 2 eigenaarbewoners + 1 Stichting + 2 beheerders / erfpachters van een familiebezit + 1 monument vallend onder de Rijksgebouwendienst
4. Verdedigingswerken	-	5 beheerders / gemeentefunctionarissen van verdediging die allen gemeente-eigendom zijn
5. Kerken	-	6 beheerders van individuele kerken (waaronder een synagoge en een particulier beheerd klooster) die in dienst zijn van of werken voor het kerkbestuur of het bisdom
6. Molens	-	5 beheerders van molens. Drie werkende molens vallen onder een stichting. Twee niet werkende molens (met landschappelijke functie) vallen onder het beheer van een gemeente en een vereniging
7. Openbare gebouwen	-	4 beheerders van openbare gebouwen. Het betreft hier 3 stichtingen en 1 gemeente-eigendom
8. Bedrijf en techniek	-	5 beheerders van monumenten waarvan 4 eigendom zijn particuliere ondernemingen en 1 gemeente-eigendom is. Drie monumenten vervullen nog hun oorspronkelijke functie binnen de bedrijfsvoering van de desbetreffende ondernemingen.
9. Instellingen	-	8 representanten van professionele monumenteninstellingen. Vijf van deze instellingen bezitten en beheren een relatief groot aantal monumenten. De overige drie instellingen houden zich bezig met advisering, belangenbehartiging en projectontwikkeling.

Par. 4 Algemeen

- 4.1 Gegeven de methode van onderzoek en de grootte van de steekproef dient te worden gewaakt voor te vergaande generalisaties. Conclusies van onderzoek hebben de waarde van hypothesen.
- 4.2 De pilot-gesprekken van het onderzoek zijn uitgevoerd op woensdag 3 november 1999 op het kantoor van IPM Research & Advies te Rotterdam. De overige interviews op locatie van de respondenten zelf zijn uitgevoerd in de weken 48 t/m 51 van 1999 en in de weken 1 en 2 van 2000.
- 4.3 Het onderzoek heeft onder leiding gestaan van de heer ir. F. Jenner en drs. G. Derksen, senior consultants bij IPM Research & Advies.

HOOFDSTUK II SAMENVATTING EN DISCUSSIE

Par. 1 Samenvatting

1. *De diversiteit van de reacties*

Bij het vaststellen van de steekproef is zorggedragen voor een brede vertegenwoordiging van negen categorieën van rijksmonumenten met hun verschillende functies en hun verschillende vormen van en kwaliteit in restauratie- en onderhoudsbeheer. Dit is, zowel tussen als binnen de categorieën van rijksmonumenten, de basis geweest voor diepgaande en brede inventarisatie van alle zaken die bij de huidige en toekomstige instandhouding van rijksmonumenten een rol spelen. ~~Op~~ ^{Door} de diversiteit aan specifieke situaties waarin de desbetreffende rijksmonumenten zich bevinden is er wat betreft de vastgestelde feitelijke zaken van het beheer, sprake van een grote diversiteit aan reacties; ieder monument heeft z'n eigen specifieke en unieke kenmerken. Waar het gaat om de persoonlijk beleving van het beheer van een rijksmonument komen er echter een aantal algemene kenmerken in de houding en perceptie van de respondenten naar voren.

De houding en perceptie van de “beheerders” van rijksmonumenten met betrekking tot het instandhoudingsbeleid van hun “eigen” monument wordt bepaald door de volgende kenmerken:

- de mate van professionaliteit (met betrekking tot de financiële wettelijke en juridische aspecten) in relatie tot instandhouding van de monumentale aspecten van het rijksmonument;
- de mate van emotionele betrokkenheid bij de instandhouding van de monumentale aspecten van het rijksmonument;
- de financiële draagkracht voor de instandhouding van de monumentale aspecten van het rijksmonument;
- de huidige functie van het monument. Een belangrijk onderscheid is hierbij het al of niet zelf bewonen van het rijksmonument;
- de mate waarin men vertrouwd is met het hanteren van beheersplannen i.c. restauratie- en onderhoudsplannen in relatie tot instandhouding van de monumentale aspecten van het rijksmonument, voor zowel de korte als de lange termijn.

Het navolgende schema geeft een overzicht van de positie die de beheerders uit de verschillende categorieën van monumenten, qua houding en perceptie, met betrekking tot de verschillende kenmerken innemen. Nadrukkelijk dient hierbij te worden opgemerkt dat het gaat om een gemiddelde, kwalitatieve indruk per categorie. Dit wil echter niet zeggen dat er zich binnen bepaalde categorieën geen spreiding in de houding en de perceptie voordoet. Voor een verdere toelichting op de hier aangegeven kenmerken van de houding en perceptie van de beheerders van rijksmonumenten verwijzen wij naar Par. 2 van Hoofdstuk III van dit rapport.

Schema

<i>Houding en perceptie met betrekking tot de instandhouding van rijksmonumenten</i>													
1.	<p style="text-align: center;">De mate van professionaliteit</p> <p style="text-align: right;">Verdedigingswerken</p> <p style="text-align: right;">Openbare gebouwen</p> <p style="text-align: right;">Bedrijfs- en techniek- monumenten</p> <p style="text-align: center;">Kerken</p> <p style="text-align: center;">Individuele woningen</p> <p style="text-align: center;">Boerderijen Molens Kastelen Corporaties Instellingen</p> <p style="text-align: left;">← LAAG HOOG →</p>												
2.	<p style="text-align: center;">De mate van emotionele betrokkenheid bij het rijksmonument</p> <p style="text-align: center;">Corporaties</p> <p style="text-align: center;">Individuele woningen</p> <p style="text-align: center;">Instellingen</p> <p style="text-align: center;">Kerken</p> <p style="text-align: center;">Openbare gebouwen</p> <p style="text-align: center;">Bedrijf en techniek</p> <p style="text-align: center;">Boerderijen Verdedigingswerken Molens Kastelen</p> <p style="text-align: left;">← LAAG HOOG →</p>												
3.	<p style="text-align: center;">De functie van het monument</p> <table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 33%; vertical-align: top;"><u>Exterieur</u></td> <td style="width: 33%; vertical-align: top;"><u>Exterieur</u></td> <td style="width: 33%; vertical-align: top;"><u>Exterieur / interieur</u></td> </tr> <tr> <td style="vertical-align: top;">Bedrijf en techniek (deels 2*)</td> <td style="vertical-align: top;">Verdedigingswerken Openbare gebouwen Instellingen (deels 2) Boerderijen</td> <td style="vertical-align: top;">Instellingen (deels 1) Kerken Kastelen (deels 1)</td> </tr> <tr> <td style="vertical-align: top;"><i>Individuele monumenten door de categorieën heen</i></td> <td style="vertical-align: top;">Molens (deels 2) Woningen Kastelen (deels 2)</td> <td style="vertical-align: top;">Molens (deels 1) Bedrijven techniek (deels 1)</td> </tr> <tr> <td style="vertical-align: top;"><i>Nieuwe functie</i></td> <td style="vertical-align: top;"><i>Aangepaste functie</i></td> <td style="vertical-align: top;"><i>Oorspronkelijke functie</i></td> </tr> </table> <p style="text-align: left;">← LAAG HOOG →</p> <p>(*: binnen de categorie doen zich verschillende soorten functies voor)</p>	<u>Exterieur</u>	<u>Exterieur</u>	<u>Exterieur / interieur</u>	Bedrijf en techniek (deels 2*)	Verdedigingswerken Openbare gebouwen Instellingen (deels 2) Boerderijen	Instellingen (deels 1) Kerken Kastelen (deels 1)	<i>Individuele monumenten door de categorieën heen</i>	Molens (deels 2) Woningen Kastelen (deels 2)	Molens (deels 1) Bedrijven techniek (deels 1)	<i>Nieuwe functie</i>	<i>Aangepaste functie</i>	<i>Oorspronkelijke functie</i>
<u>Exterieur</u>	<u>Exterieur</u>	<u>Exterieur / interieur</u>											
Bedrijf en techniek (deels 2*)	Verdedigingswerken Openbare gebouwen Instellingen (deels 2) Boerderijen	Instellingen (deels 1) Kerken Kastelen (deels 1)											
<i>Individuele monumenten door de categorieën heen</i>	Molens (deels 2) Woningen Kastelen (deels 2)	Molens (deels 1) Bedrijven techniek (deels 1)											
<i>Nieuwe functie</i>	<i>Aangepaste functie</i>	<i>Oorspronkelijke functie</i>											
4.	<p style="text-align: center;">Financiële draagkracht</p> <p style="text-align: right;">Individuele woningen Bedrijf en techniek</p> <p style="text-align: center;">Boerderijen Verdedigingswerken Openbare gebouwen Instellingen Corporaties</p> <p style="text-align: center;">Kerken Molens</p> <p style="text-align: center;">Kastelen</p> <p style="text-align: right;"><i>Individuele monumenten met nieuwe functie</i></p> <p style="text-align: left;">← LAAG HOOG →</p>												

5.	De vertrouwdheid met beheersplannen		
	1. <i>Restauratie- en onderhoudsplannen (lange termijn)</i> 2. <i>Onderhoudsplannen (korte en lange termijn)</i> 3. <i>Exploitatieplannen</i>		
	[1]	[2,3]	[1,2,3]
	Boerderijen	Individuele woningen	Instellingen Openbare gebouwen Bedrijf en techniek Verdedigings- werken Corporaties Kastelen (deels 2)
	←	Kerken Molens Kastelen (deels 1*)	→
	BEPERKT		GROOT
	(*: binnen de categorie doet zich een verschil in de vertrouwdheid met beheersplannen voort)		

2. *Beperkingen in relatie toe het eigen instandhoudingbeleid*

Door alle categorieën heen komen de volgende beperkingen voor het eigen instandhoudingbeleid naar voren:

- de ingewikkelde wet- en regelgeving;
- “disbalans” in eigen beleid met betrekking tot respectievelijk restauratie, onderhoud en exploitatie (Beperkte beheersbaarheid. Beperkte financiële samenhang en draagkracht);
- de langdurige (“trage”) subsidie-afhandelingprocedures;
- de verlaging van restauratie-subsidiebijdragen in de laatste jaren;
- de onvoldoende afstemming in het subsidie- en ondersteuningsbeleid tussen de verschillende overheidsniveaus;
- onzekere toekomstverwachtingen ten aanzien van de financiële ondersteuning door de verschillende overheden;
- de (afnemende) inzet en motivatie van vrijwilligers (mede als gevolg van het uitblijven van adequate restauratie- en onderhoudssubsidies).

3. *De visie op het huidige overheidsbeleid*

De visie en het beeld die de respondenten door alle categorieën heen hebben van het overheidsbeleid is niet onverdeeld gunstig. Er is veelal sprake van relatief negatieve evaluaties en een kritische opstelling.

Deze opstelling wordt bepaald door:

- onzekerheid ten aanzien van de beheersbaarheid van het instandhoudingsbeleid van de beheerder;
- onvoldoende transparantie in het handelen van de verschillende overheidsniveaus;
- ontoereikende informatieverstrekking door de verschillende (lagere) overheden.

Slechts in een beperkte mate is er sprake van positieve evaluaties met betrekking tot gunstige financiële ondersteuning (in het kader van het BROM, bij woningen, bij enkele individuele monumenten).

Vooraf het beeld van de gemeentelijke overheid in relatie tot de monumentenzorg is (door alle categorieën) negatief van aard. Het betreft de volgende negatieve aspecten:

- een te grote afhankelijkheid van het gemeentelijk beleid;
- een door de lokale politiek bepaald korte termijn beleid (gekenmerkt door een willekeur in prioriteitstelling);
- “onbetrouwbaarheid” wat betreft het nakomen van subsidie-afspraken en wat betreft gemeentelijke of lokale belastingzaken (onroerend goed belasting, waterschapsbelasting, etc.);
- onvoldoende betrokkenheid en interesse (bijvoorbeeld met betrekking tot de exploitatie van parken, musea of molens);
- onvoldoende expertise op gebied van restauratie en onderhoud bij kleinere gemeenten;
- onvoldoende informatieverstrekking.

Slechts in beperkte mate wordt aangegeven dat de gemeenten zelf worden beperkt door het huidige overheidsbeleid (bijvoorbeeld door “de beperkende subsidieschotten”) of dat men goede persoonlijke relaties met specifieke gemeentefunctionarissen heeft.

4. *Het beeld van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg*

De Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ) is voor de respondenten verreweg de belangrijkste representant van de rijksoverheid op gebied van de instandhouding van rijksmonumenten. Er is hierbij sprake van onderling verschillende ervaringen met en typering van de Rijksdienst. In positieve zin komen als typering naar voren:

- “het” centrum van expertise op gebied van de restauratie en het onderhoud van monumenten;
- goede persoonlijke contacten.

In min of meer negatieve zin wordt ten aanzien van de RDMZ geïd op:

- de moeizame en trage administratieve afhandelingen bij subsidieaanvragen;
- een afstandelijke en weinig flexibele opstelling;
- een te grote bemoeizucht, met een te grote nadruk op details;
- de veranderde opstelling van de RDMZ gedurende de laatste 2 jaren. Vastgesteld wordt een meer formele, minder flexibele opstelling van de RDMZ waarbij geen consensusafspraken meer mogelijk zijn.

5. *De betekenis van het integrale instandhoudingconcept*

De respondenten zijn in eerste instantie, zonder toelichting bij het begrip integrale instandhouding, geneigd dit begrip in brede zin te interpreteren. Men wijst dan op:

- het totale proces van restauratie, onderhoud en exploitatie;
- het monument geplaatst in z'n omgeving;
- de instandhouding van authentieke cultuurhistorische functie;
- een totaalvisie op het instandhouden;
- een (gewenste) betere samenwerking.

Wanneer de betekenis van het begrip “integrale instandhouding” voor de respondenten wordt toegelicht, is er sprake van overwegend positieve evaluaties, te weten:

- ‘de’ voorwaarde voor een meer preventief gericht instandhoudingbeleid;
- goed planmatig onderhoud stelt de (onvermijdelijke) restauratie in aanzienlijke mate uit;
- er zullen geen afstemmingsproblemen meer zijn tussen de rijksoverheid en de gemeenten.

Met betrekking tot het begrip integrale instandhouding komen de volgende aandachtspunten naar voren:

- de onduidelijke “begripsafbakening” tussen restauratie en (klein en groot) onderhoud;
- het creëren van een reserve voor onvoorziene restauraties bij kwetsbare monumenten (zoals kerken);
- meer eigen verantwoordelijkheid voor en meer inbreng van de monumentbeheerders bewerkstelligen, waarbij hen ook een grotere verplichting tot goed restauratie- en onderhoudsbeheer zou kunnen worden opgelegd.

6. *Marktwerking en rendabiliteit*

Tijdens de interviews zijn de begrippen marktwerking en rendabiliteit in het kader van een mogelijk nieuw instandhoudingbeleid bij de respondenten aan de orde gesteld. De beide begrippen worden vooral in verband gebracht met het financieel beheer en de financiële exploitatie van de monumenten. De beide begrippen roepen vooral onzekerheid op, waarbij men het eigen monument “in verdediging” neemt. Men wijst in dit verband op:

- de marginale mogelijkheden tot verbetering van financiële exploitatie: de monumenten zijn niet rendabel te beheren. Dit geldt in het bijzonder voor eigenaars / bewoners van rijksmonumenten (kastelen);
- het feit dat men te grote concessies ten opzichte van de cultuurhistorische waarde van het monument moet doen in het kader van een “rendabele” exploitatie;
- het vermijden van een directe koppeling van een individueel rendementscriterium aan het subsidieniveau. Voor enkele beheerders is rendementscriterium per categorie eventueel wel acceptabel.

Een kleine minderheid van de respondenten die hun monument commercieel met succes beheren, ziet marktwerking en financiële rendabiliteit als een logisch principe voor het beheer van monumenten.

Een deel van de respondenten (vooral de meer professioneel ingestelde beheerders) kan zich voorstellen dat er een rendabiliteitscriterium, bijvoorbeeld gerelateerd aan de bouwkundige staat of cultuurhistorische betekenis, kan worden gehanteerd als maatstaf voor goed of slecht beheer. Opgemerkt wordt in dit verband dat:

- een dergelijk criterium de betrokkenheid van monumentbeheerders kan verhogen (het inspireert tot creatieve oplossingen);
- het geen maatstaf mag zijn voor het “belonen” van slecht beheer;
- financiële exploitatie en restauratie / onderhoud gescheiden dienen te blijven bij het beoordelen van de rendabiliteit van een monument.

7. *De fiscale aspecten van restauratie en onderhoud van rijksmonumenten*

Over de fiscale aspecten van het restauratie en onderhoud van rijksmonumenten zijn met name de particuliere eigenaars goed te spreken. Zij wijzen erop dat, in vergelijking met de subsidieprocedure, de fiscale regelingen relatief eenvoudig en vooral sneller zijn.

De “niet-particuliere” eigenaars geven aan over het algemeen weinig met de fiscale regelingen voor particulieren te maken te hebben. Een aantal professionele beheerders vindt, desgevraagd, een volledige fiscale afhandeling bij particuliere monumenten niet wenselijk (geen restauratiesubsidies meer).

Men wijst in dit verband op het hiermee ondergraven van het overzicht en de controle mogelijkheden bij de rijksoverheid, alsmede op het feit dat een volledig fiscale regeling door de inkomensverschillen leidt tot fiscale ongelijkheid.

8. *Het ideale instandhoudingregiem*

Wat betreft de kenmerken van een “ideaal” instandhoudingregiem ten aanzien van rijksmonumenten zijn de beheerders het onderling in belangrijke mate met elkaar eens. De volgende voorwaarden voor een ideaal instandhoudingregiem worden naar voren gebracht:

- vereenvoudiging van wet- en regelgeving (transparantie);
- van decentralisatie naar centralisatie van de monumentenzorg (beperk de rol van de gemeenten);
- instandhouding dient het totaal van exterieur, interieur en exploitatie te omvatten
- langjarige (subsidie)afspraken met vaste subsidiebedragen;
- nadrukkelijker de eigen verantwoordelijkheid van de monumentenbeheerder aanspreken (controle achteraf in plaats van vooraf).

9. *Adviezen aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg*

Veel beheerders van rijksmonumenten die de Rijksdienst voor de Monumentenzorg als “de” centrale instelling voor rijksmonumenten beschouwen, voelen zich geroepen de Rijksdienst een aantal adviezen mee te geven voor haar toekomstig beleid. De volgende adviezen worden in dit verband naar voren gebracht:

- de communicatie met de doelgroepen verbeteren door:
 - meer een centraal aanspreekpunt te zijn,
 - accountmatig te communiceren (1 aanspreekpunt creëren);
- de RDMZ een centraal platform van kennis, expertise en advies laten zijn, hetgeen betekent:
 - het meer samenballen van de expertise,
 - het versterken van de adviesfunctie,
 - een op een centrale wijze georganiseerde subsidie-afhandeling,
 - een centraal georganiseerde inspectie;
- het creëren van eenvoudiger en snellere procedures;
- een betere aanhechting creëren bij de doelgroepen (bijvoorbeeld door middel van “klankbordgroepen”).

10. *Kenmerken van het monumentenbeheer per monumentencategorie*

In deze subparagraaf vatten wij de kenmerken van het beheer van rijksmonumenten per monumentencategorie samen.

Het beheer en de beheerders van rijksmonumenten kunnen per monumentencategorie als volgt worden getypeerd:

- Monumenteninstellingen:
 - een hoge mate van professionaliteit met betrekking tot de instandhouding van rijksmonumenten,
 - een grote professionele betrokkenheid bij het “wel en wee” van de monumentenzorg in het algemeen en de hiermee samenhangende instandhoudingsproblematiek. Er is veelal sprake van persoonlijke (vertrouwens-) relaties met de desbetreffende overheidsinstanties (RDMZ),
 - een deel van de instellingen is primair gericht op het instandhouden en het bewaken van de oorspronkelijke, authentieke functie van het monument. Een ander deel is gericht op het vinden van een optimale, aan de huidige tijd aangepaste functie van het monument, echter wel zoveel mogelijk “gerelateerd” aan de oorspronkelijke functie van het monument,
 - als gevolg van het professionele en planmatige beheer dat men voorstaat, is er binnen de instellingen over het algemeen sprake van een redelijke financiële draagklacht voor de instandhouding van de eigen monumenten,
 - de instandhouding is gebaseerd op beleids- en exploitatieplannen zowel voor de korte als de lange termijn,
 - een kritische opstelling en visie ten aanzien van het huidige overheidsbeleid. Terughoudendheid wat betreft de toekomstige ontwikkelingen en toekomstige wetgeving samenhangend met het nieuwe instandhoudingsregiem;
- Verdedigingswerken:
 - alle verdedigingswerken worden beheerd door de gemeenten zelf. Er is sprake van min of meer professioneel ingestelde beheerders / gemeentefunctionarissen,
 - een relatief beperkte (emotionele) betrokkenheid ten aanzien van het door hen beheerde monument (een primair vakmatige opstelling),
 - de financiële draagkracht hangt samen met het door de desbetreffende gemeente gevoerde financiële beleid. De gemeentefunctionarissen geven aan dat zij er moeite mee hebben om het verdedigingswerk in een min of meer aangepaste functie adequaat te exploiteren,
 - de instandhouding is gebaseerd op gemeentelijke beleids- en exploitatieplannen voor zowel de korte als de lange termijn,

- de functionarissen spreken zich wat minder prominent uit dan beheerders van andere categorieën over het overheidsbeleid inzake de instandhouding van monumenten. Sommige functionarissen ervaren een zekere (subsidie-) willekeur, anderen spreken zich uit tegen de door hen gesignaleerde “centralisatietendensen” in de uitvoering van het huidige instandhoudingbeleid;
- Openbare overheids- en particuliere gebouwen:
 - de gebouwen verschillen onderling nogal qua aard en functie. Er is sprake van professioneel beheer,
 - de emotionele betrokkenheid van beheerders bij het instandhoudingbeleid van “hun” monument loopt uiteen van redelijk betrokken (één van de beleidsaspecten) tot zeer betrokken (het belangrijkste beleidsaspect),
 - de beheerders beschouwen het beheer van ‘hun’ monument vooral vanuit de mogelijkheid om een aangepaste functie voor het monument te vinden, die niet te ver af staat van de oorspronkelijke functie van het monument,
 - alhoewel men relatief veel inspanning steekt in het sluitend krijgen van de financiële onderbouwing van de restauratie, het onderhoud en de exploitatie van het gebouw, zijn er geen evidente financiële problemen,
 - deze professionele functionarissen zijn gewend vanuit zowel korte als lange termijn beheersplannen i.c. restauratie-, onderhouds- en exploitatieplannen te denken en te handelen,
 - evenals bij de andere monumentencategorieën wordt het overheidsbeleid en de toekomstverwachtingen dienaangaande kritisch tegemoet getreden;
- Bedrijfs- en techniekmonumenten:
 - een professioneel beheer van de monumenten door beheerders die in dienst zijn van de ondernemingen waaronder de monumenten ressorteren,
 - de emotionele betrokkenheid van beheerders bij het instandhoudingbeleid van de monumenten loopt uiteen van ‘redelijk betrokken’ (één van de beleidsaspecten) tot ‘zeer betrokken’ (het belangrijkste beleidsaspect, een nieuwe commerciële functie realiserend),
 - het betreft, op één uitzondering na, bedrijfsgebouwen die nog hun oorspronkelijke industriële functie vervullen. Voor enkele monumenten wordt dit uitsluitend gedaan uit bedrijfspromotionele overwegingen. Eén bedrijfs- en techniekmonument vervult een nieuwe commerciële functie (“een bedrijvencentrum”),
 - de monumenten zijn een onderdeel van het totaalbeheer van de desbetreffende ondernemingen en vervullen hetzij een representatieve functie, hetzij een nieuwe commerciële functie. In financiële zin worden er relatief weinig beperkingen ervaren. Uitzondering hierop is een gemeentelijk beheerd monument met een op termijn niet te handhaven oorspronkelijke functie,

- deze professionele functionarissen zijn gewend vanuit zowel korte als lange termijn beheersplannen i.c. restauratie-, onderhouds- en exploitatieplannen te denken en te handelen,
 - evenals bij de andere monumentencategorieën wordt het overheidsbeleid kritisch tegemoet getreden, met name waar het gaat om de toekomstige rol en invloed van de rijksoverheid;
- Kastelen:
 - op een enkele uitzondering na hebben de beheerders van kastelen een redelijk professionele instelling met betrekking tot de instandhouding van hun monument. Op twee uitzonderingen na (aangepaste en nieuwe commerciële functie van het kasteel) is deze professionaliteit ontstaan door een historisch bepaalde, emotionele betrokkenheid bij het kasteel en de buitenplaats. Het betreft dan ook vooral eigenaars / bewoners van kastelen die relatief veel tijd en inspanning in het beheer van hun bezit investeren. Een meerderheid van de monumenten zijn kastelen op beschermde buitenplaatsen,
 - de beheerders zijn over het algemeen zeer emotioneel en nauw betrokken bij het wel en wee van hun kastelen en buitenplaatsen,
 - de meeste beheerders leggen grote nadruk op het instandhouden van de oorspronkelijke (woon-)functie van het kasteel. Zij nemen hierbij zowel de aspecten van het exterieur, aspecten van het interieur (de inrichting) als aspecten van het buitenplaatsbeheer in overweging. Uitzondering hierop is het kasteel met buitenplaats dat een nieuwe commerciële (hotel) functie uitoefent,
 - beheerders van kastelen zijn over het algemeen somber gestemd over de financiële draagkracht die zij voor het beheer dienen op te brengen. Naast de restauratiekosten die deels via subsidies worden ondervangen, duidt men hierbij met name op de financiële problemen bij het instandhouden van het interieur en bij de dagelijks exploitatie van het kasteel en de buitenplaats. Tevens wordt gewezen op de buitengewoon ontoegankelijke en niet afgestemde regelgeving met betrekking tot de verschillende aspecten van het beheer van het kasteel en de buitenplaats,
 - afhankelijk van de professionaliteit van de beheerder hanteert men beheersplannen voor de restauratie, het onderhoud en de exploitatie van het monument. De beheerders van recent aangewezen monumenten en recent aangewezen buitenplaatsen hebben relatief de meeste moeite het beheer planmatig in te richten,
 - de beheerders zijn over het algemeen kritisch ten aanzien van het door hen ervaren overheidsbeleid. Met name de ondersteuning door en het begrip van de plaatselijke, gemeentelijke overheid wordt negatief geëvalueerd;

- Kerken:
 - het betreft hier min of meer professioneel ingestelde beheerders van individuele ‘kerken’ die onder een kerkbestuur, bisdom of synagoge-bestuur ressorteren. De professionaliteit beperkt zich echter tot de aspecten van het dagelijks beheer en onderhoud van de kerk in het kader van de kerkelijke functie (kerkdiensten). Waar het gaat om cultuurhistorische aspecten van de kerk als “rijksmonument” is de professionaliteit minder ingevuld,
 - beheerders zijn sterk betrokken bij het wel en wee van de kerk in de relatie tot de oorspronkelijke kerkelijke functie die zij willen handhaven. Zij geven aan dat, waar het gaat om het veilig stellen van deze primaire functie van de kerk, zij de handen vol hebben en soms het “hoofd nauwelijks boven water” kunnen houden. Zij nemen hierbij zowel exterieuraspecten als interieuraspecten (instandhouding van orgel, altaarstukken, etc.) in beschouwing. Aan een uitgekristalliseerd instandhoudingbeleid in relatie tot de cultuurhistorische waarde van het rijksmonument komt men niet toe,
 - de beheerders van individuele kerken leggen een primaire nadruk op de zorg die zij hebben voor de instandhouding van de oorspronkelijke kerkelijke functie van het monument. Aan andere functies komt men niet toe of wijst men af, mede omdat het primair door vrijwilligers ondersteunende beheer van de kerk hiertoe geen ruimte over laat,
 - de beheerders wijzen op de relatief grote financiële problemen die zij bij de instandhouding van de kerk in de oorspronkelijke functie hebben. Men wijst hierbij in het bijzonder op de exploitatiekosten die het ‘openhouden’ van de kerk met zich meebrengt. Tevens wijst men op de grote onzekerheid die men, wat betreft de financiële ondersteuning en toezeggingen van de gemeentelijke overheid, ervaart,
 - de beheerders hanteren vooral (korte termijn) onderhoudsplannen gericht op het in stand kunnen houden van de oorspronkelijke kerkelijke functie. Mede vanwege van financiële ongewisheid is er weinig sprake van restauratie- en onderhoudsplannen voor de langere termijn gericht op de instandhouding van de kerk als cultuurhistorisch monument,
 - de beheerders zijn buitengewoon sceptisch ten aanzien van de ondersteuning en het begrip dat zij van de overheid op de verschillende niveaus krijgen;
- Molens:
 - evenals bij de beheerders van kerken leggen de beheerders van molens die nog hun oorspronkelijke functie vervullen (werkende molens), meer nadruk op de aspecten die het dagelijks beheer en onderhoud met zich meebrengen dan op de betekenis van de molens als cultuurhistorisch monument.

Hun professionaliteit is dientengevolge nogal ambachtelijk bepaald en is minder gericht op de algemene juridische en financiële aspecten die samenhangen met de instandhouding van een rijksmonument. Een deel van de beheerders kan worden gerekend tot de categorie gemotiveerde vrijwilligers,

- de emotionele betrokkenheid bij de instandhouding van de werkende molen is groot. In dit verband wordt gewezen op het beperkte begrip van (overheids-)instanties voor de specifieke eisen die de instandhouding van een molen vergt (“de cultuur van monumentenzorg is bij molens anders dan bij andere monumentencategorieën”),
- beheerders van molens wijzen op het “liefdewerk en oud papier” waarmee de instandhouding van molens gestalte krijgt. Er zijn talrijke financiële en exploitatieproblemen waarvoor men relatief weinig begrip ervaart,
- de beheersplannen van de molens zijn vooral gericht op het noodzakelijke onderhoud dat het in werking houden van de molens vereist,
- de beheerders van werkende molens zijn buitengewoon kritisch ten aanzien van het door hen ondervonden overheidsbeleid. Men constateert vooral onvoldoende begrip van en ondersteuning door de gemeentelijke overheid;

- Woningen:

- twee typen beheerders vallen binnen deze categorie: de professionele beheerders van woningcorporaties en de eigenaars / bewoners van individuele woningen die relatief weinig professionele kennis inzake monumentenbeheer hebben
- de beheerders van corporaties voelen zich niet zo betrokken bij de cultuurhistorische betekenis van de rijksmonumenten / woningen. Zij zijn wel geïnteresseerd, maar ervaren de beperkingen die het beheer van rijksmonumenten hen oplegt eerder als een complicatie binnen het totaalbeheer van het woningbestand dan als een uitdaging.
De woonhuisbezitters zijn om verschillende redenen emotioneel betrokken bij de instandhouding van het monument. Het ene deel is dat primair uit oogpunt van “statusverwerving”, het andere deel is dat vanuit de interesse in de cultuurhistorische betekenis van de woning,
- de woonfunctie staat uiteraard bij deze monumentencategorie centraal, waarbij alleen de cultuurhistorische geïnteresseerde bewoners zo min mogelijk concessies wensen te doen aan het interieur of oorspronkelijke indeling van de woning,
- de woonhuisbezitters zijn over het algemeen (zeer) tevreden over de genoten financiële ondersteuning bij de restauratie van hun woning, dit zowel qua subsidiefaciliteiten als qua fiscale faciliteiten.
De corporatiebeheerders zien de instandhouding van de monumentenwoningen als een extra financiële belasting die zij “uitsmeren” over het totale onderhoudsbudget van het woningbestand van de corporatie,

- corporaties hanteren, uiteraard, concrete restauratie-, onderhouds- en exploitatieplannen voor zowel de korte als lange termijn.
Bij de individuele woonhuisbezitters is hiervan geen sprake. Hun inspanningen zijn vooral “restauratiegericht”, waarbij het onderhoudsaspect nog vooral wordt gezien als een “logisch” deel van het woningonderhoud in het algemeen,
- de woonhuisbezitters staan relatief ver af van de meer algemeen aspecten van het huidige en toekomstige instandhoudingbeleid van de overheid. Zij hebben derhalve een (zeer) beperkte visie op de toekomstige ontwikkelingen, dit mede gezien de tevredenheid die zij ten aanzien van de huidige financiële ondersteuning hebben. Ook de functionarissen van corporaties laten zich minder dan beheerders van andere categorieën kritisch uit over het overheidsbeleid;
- Boerderijen:
 - alle boerderijen vervullen nog hun oorspronkelijke agrarische functie. De desbetreffende beheerders / boeren staan ver af van de problematiek van de instandhouding van rijksmonumenten. Zij zijn slecht geïnformeerd en voelen zich niet professioneel betrokken bij de cultuurhistorische waarde van de boerderij,
 - de boerderijen zijn allen “familiebezit” en hebben in die zin een belangrijke emotionele betekenis voor de beheerders / boeren. Het als rijksmonument aangewezen zijn van de boerderijen wordt vooral als last en beperking gezien, waaraan men zich het liefst zou willen onttrekken,
 - de financiële problematiek in relatie tot het instandhouden van het monument wordt niet in beschouwing genomen. Het gaat de boeren primair om het rendabel exploiteren van bedrijfsgebouwen, waarbij men incidenteel gebruik zou kunnen maken van restauratiesubsidies (bijvoorbeeld: bij rieten daken),
 - er is bij de boerderijen geen sprake van een planmatige aanpak in het kader van de instandhouding van het rijksmonument,
 - de beheerders / boeren hebben weinig inzicht in de problematiek van het instandhoudingbeleid van rijksmonumenten in het algemeen en in de functie en verantwoordelijkheden die overheden hierbij spelen in het bijzonder. Het rijksmonument aangewezen zijn, wordt primair als een beperking gezien, waarbij men bovendien duidt op de weinig toeschietelijke en weinig informatieve opstelling van de gemeentelijke overheid.

Par. 2 Discussie

In deze paragraaf geven wij onze visie op de resultaten van het onderzoek, mede tegen de achtergrond van de in hoofdstuk I geformuleerde probleemstelling. Bij het lezen dient men zich te realiseren dat wij, als externe consultants, uiteraard niet op de hoogte zijn van alle randvoorwaarden die gelden bij de verdere beleidsontwikkeling met betrekking tot de instandhouding van rijksmonumenten.

Refererend aan de probleemstelling van hoofdstuk I kan het volgende worden geconcludeerd:

1. De resultaten van het onderzoek tonen aan dat de beheerders van rijksmonumenten die geen nieuwe, economisch rendabele functie hebben, relatief veel problemen en beperkingen ervaren met betrekking tot een creëren van een goed en planmatig, over de jaren uitgespreid, restauratie- en onderhoudsbeleid en met betrekking tot het sluitend krijgen van een exploitatiebegroting hierbij. Het betreft hier de overgrote meerderheid van de bij het onderzoek betrokken rijksmonumenten. Een minderheid van beheerders van economisch en commercieel rendabel geëxploiteerde rijksmonumenten (met een nieuwe functie) en woonhuisbezitters geeft er blijk van deze beperkingen niet te ervaren. De geconstateerde beperkingen worden door de beheerders in belangrijke mate teruggevoerd tot het gevoerde beleid van de overheid. In dit verband kunnen de volgende hoofdpunten worden vastgesteld:
 - de ondoorzichtelijke en traag uitgevoerde wet- en regelgeving inzake de subsidiëring van restauratie en onderhoud;
 - de inadequate afstemming van het instandhoudingbeleid tussen de verschillende overheidsniveaus;
 - de gevoelens van onzekerheid en afhankelijkheid die een optimaal handelen door de beheerders tegenwerken;
 - het onvoldoende betrekken van de beheerders van rijksmonumenten bij de nieuwe beleidsvoornemens inzake de instandhouding. Dan wel, het ontnemen of doorkruizen van de eigen verantwoordelijkheid die de beheerders ten aanzien van het instandhoudingbeleid wensen te hebben (“betutteling en bevoogding”);
 - ontoereikende persoonlijke en schriftelijke informatie-uitwisseling inzake het instandhoudingbeleid –en proces bij rijksmonumenten.

Afgaande op de hiervoor aangegeven beperkingen met betrekking tot het restauratie- en onderhoudsproces zijn de volgende randvoorwaarden voor een nieuw, stimulerend en motiverend instandhoudingbeleid van belang:

- het herstellen van de alom heersende terughoudendheid i.c. demotivatietendensen. Met andere woorden: de gevoelens van onzekerheid en afhankelijkheid bij de beheerders van rijksmonumenten dienen door een transparant beleid te worden doorbroken;
 - het verbeteren van de communicatie en de informatieverstrekking zowel in het algemeen als in specifieke, op de “categorieën” gerichte zin;
 - aandacht tonen voor de praktische problematiek van de verschillende categorieën in het monumentenveld;
 - de beheerders ten aanzien van hun eigen instandhoudingbeleid meer eigen verantwoordelijkheid geven onder meer wat betreft aanwenden van de restauratie- en onderhoudssubsidies en anderszins exploitatiebijdragen.
2. Wat betreft de invulling en verbetering van een nieuw instandhoudingbeleid heeft een meerderheid van de beheerders gespreid over de verschillende categorieën een zeer eenduidige visie. De volgende aandachtspunten zijn in dit verband van belang:
- de transparantie van een nieuw instandhoudingbeleid:
 - wet- en regelgeving,
 - eenduidige procedures,
 - afstemming en afbakening van taken tussen de overheidsniveaus. In dit verband staat de noodzaak van een decentrale i.c. gemeentelijke organisatie van de restauratiesubsidie bij een deel van de beheerders duidelijk ter discussie
 - instandhouding gezien vanuit de restauratie- en onderhoudsbehoefte op de langere termijn. Dit dient volgens een deel van de beheerders te leiden tot langjarige afspraken met de overheid over vaste restauratie- en onderhoudsbijdragen;
 - de Rijksdienst voor de Monumentenzorg wordt algemeen als de centrale organisatie op gebied van de instandhouding van rijksmonumenten gezien. Dit betekent volgens een deel van de beheerders dat de Rijksdienst voor de Monumentenzorg het volgende profiel dient te versterken:
 - ‘het’ centrale aanspreekpunt voor de monumentenzorg in Nederland blijven en zo mogelijk intensiveren,
 - de positie als centrum van kennis en expertise (een platform zijn) versterken,
 - meer directe betrokkenheid tonen en motiveren in voor- en nazorg;

- het concept van de integrale instandhouding wordt algemeen geaccepteerd en wekt verwachtingen. Het zou volgens de beheerders kunnen leiden tot:
 - meer continuïteit in restauratie en onderhoud (beleid),
 - een “totaalbenadering” waarbij restauratie, onderhoud en exploitatie van het monument beleidsmatig zijn geïntegreerd,
 - een betere beheersbaarheid van het instandhoudingproces,
 - een preventieve onderhoudsbenadering waarbij de restauratie kan worden uitgesteld (maar uiteindelijk niet kan worden vermeden),
 - zekerheid (financieel, plan- en beleidsmatig),
 - eenduidigheid in regelgeving;
 - er dient grote zorgvuldigheid te worden betracht met de invulling en het uitdragen van de begrippen “marktwerking” en “rendabiliteit” in relatie tot de instandhouding van rijksmonumenten:
 - waar het gaat om de financieel economische aspecten van de instandhouding i.c. de exploitatie zien met name de beheerders van monumenten met een oorspronkelijke functie en bewoners van monumenten weinig mogelijkheden om een financieel rendabel instandhoudingbeleid te bewerkstelligen. Men voelt zich in zekere mate “bedreigt” door de mogelijke nieuwe normen die samenhangen met marktwerking en financiële rendabiliteit,
 - een deel van de beheerders kan zich voorstellen dat er met betrekking tot een rentabiliteitsprincipe geen individueel bepaalde maar categorie- of groepsbepaalde richtlijnen worden vastgesteld.
3. De bij het onderzoek gehanteerde categorie-indeling van Rijksmonumenten openbaart categoriegebonden verschillen wat betreft de (financiële) beleidsruimte op gebied van de instandhouding. Alhoewel zich binnen de categorieën van monumenten ook individuele verschillen voordoen kan in algemene zin het volgende met betrekking tot de kenmerken van rendabel en onrendabel geëxploiteerde monumenten worden opgemerkt:
- een minderheid van de monumenten heeft een nieuwe, commerciële functie gekregen die een rendabele exploitatie mogelijk maakt (hotel, appartementencomplex, congrescentrum, bedrijfs- en techniekmonumenten met een oorspronkelijke representatieve functie en projectontwikkeling op het gebied van woningen). Ook de bij het onderzoek betrokken beheerders van woonhuizen geven er blijk van relatief weinig financiële problemen of beperkingen te kennen;
 - beheerders van boerderijen hebben de neiging zich aan het actieve beheer van het door hun bewoonde rijksmonument te onttrekken;

- beheerders van de categorieën kerken, molens en een deel van de kastelen / buitenplaatsen hebben relatief grote problemen hun monument rendabel te exploiteren;
- beheerders van de overige categorieën van monumenten vinden het over het algemeen moeilijk maar veelal een uitdaging om deze monumenten met weinig concessies aan de oorspronkelijke cultuurhistorische waarde te beheren. Dit betekent in hun ogen haast per definitie een beperking van de exploitatiemogelijkheden.

Wij stellen vast dat voor het toekomstig instandhoudingbeleid nog veel zaken, zowel in feitelijke, inhoudelijke, communicatieve als emotionele zin dienen te worden uitgewerkt. Het gaat er hierbij primair om dat de beheerders van rijksmonumenten zich weer kunnen herkennen in en zich weer kunnen identificeren met een instandhoudingbeleid dat aansluit op de specifieke situatie en problematiek van hun categorie rijksmonument waar zij zich veelal emotioneel sterk bij betrokken voelen.

HOOFDSTUK III DE RESULTATEN VAN HET ONDERZOEK

Par. 1 Inleiding: toelichting op de wijze van rapporteren

1.1 *Kenmerken van de steekproef*

Voor het onderzoek zijn diepgaande gesprekken gevoerd met eigenaren en / of beheerders van rijksmonumenten en met organisaties die zich bezig houden met het beheer van specifieke categorieën monumenten of met de ondersteuning en advisering van het monumentenbeheer van de bij hen aangesloten “leden”.

De steekproef van het onderzoek wordt gekenmerkt door een grote diversiteit aan categorieën van rijksmonumenten. Elke categorie monumenten kent haar eigen beheersproblematiek zowel in technische als in financiële zin. Naast deze feitelijke verschillen in beheersproblematiek tussen de categorieën monumenten zijn er in het handelen en denken van de representanten uit de verschillende categorieën ook duidelijke overeenkomsten vast te stellen die de specifieke categoriegebondenheid overstijgen. Dit geldt in het bijzonder het door de overheid gevoerde beleid inzake de huidige en toekomstige instandhouding van rijksmonumenten.

De beschrijving van de resultaten van het onderzoek zullen zich richten op die aspecten die in algemene zin de visie op en het omgaan met monumentenbeheer bepalen. Uiteraard zal hierbij, indien relevant, een onderscheid worden gemaakt naar de problematiek van specifieke categorieën als geheel. Alhoewel elke respondent zijn eigen en unieke ervaring heeft met het desbetreffende monument of de eigen organisatie is het niet de bedoeling om de problematiek van de individuele rijksmonumenten of organisaties te bespreken. Dit zou wellicht vijftig afzonderlijke rapportages opleveren. Van essentieel belang zijn in dit verband de waarborgen die IPM aan de respondenten heeft gegeven inzake de vertrouwelijkheid van de door hen verstrekte informatie. Met andere woorden: de rapportage kenmerkt zich door een integrale weergave van de resultaten van het onderzoek, waarbij herkenbaarheid van de individuele respondenten wordt vermeden.

Indien relevant worden in de rapportage specifieke verschillen of kenmerken van de categorieën monumenten besproken. In dat geval worden deze categorieën voornamelijk als geheel met één begrip aangeduid, te weten als:

- verdedigingswerken;
- kastelen (N.B.: het betreft hier in meerderheid buitenplaatsen);
- kerken;
- boerderijen;
- woningen (N.B: hieronder resulteren ook twee woningbouwcorporaties);
- molens;
- openbare overheids- en particuliere gebouwen (aangeduid met “openbare gebouwen”);
- bedrijfs- en techniekmonumenten (aangeduid met “bedrijfsgebouwen”).

Onder de negende categorie, te weten instellingen, ressorteren organisaties die zich ieder op een specifiek aandachtsterrein van de monumentenzorg richten. Het betreft hier de professionele organisaties die zich qua aandachtsterrein bewegen op een aantal van de hiervoor aangegeven categorieën monumenten. De reacties van de respondenten van de categorie instellingen worden dan ook zo veel mogelijk geïntegreerd besproken met de reacties van de desbetreffende categorie monumenten.

1.2 Categorieoverstijgende overeenkomsten tussen respondenten

Naast de specifieke problematiek van elke categorie monumenten blijken de reacties van de respondenten ook in belangrijke mate te worden bepaald door de volgende categorieoverstijgende factoren:

- de mate van professionaliteit van de respondent. De kennis en ervaring van de respondenten inzake monumentenbeheer varieert sterk, ook binnen de verschillende categorieën. De qua kennis en ervaring “professionele” monumentenbeheerder vinden wij niet alleen terug binnen de instellingen, maar ook, zij het in beperkter mate, bij de beheerders van individuele monumenten (kastelen, verdedigingswerken, openbare gebouwen, bedrijfsgebouwen, corporaties [woningen]). Daarnaast zijn binnen de verschillende categorieën van monumenten nogal wat respondenten bij wie er sprake is van een (zeer) beperkte kennis en ervaring;
- de mate en de aard van de emotionele betrokkenheid bij de zorg voor het monument;
- het al of niet bewonen van het eigen monument;
- de financiële draagkracht en financiële mogelijkheden voor het monumentenbeheer.

In de rapportage zullen deze factoren verder worden uitgewerkt in relatie tot de eventuele verschillen in visies tussen de respondenten.

1.3 De structuur van de rapportage

In de navolgende hoofdstukken worden de volgende onderwerpen besproken:

- Kenmerken van het huidige beheer van rijksmonumenten;
- Visie op het overheidsbeleid;
- Visie op de aspecten van een nieuw instandhoudingregiem;
- Verwachtingen en wensen met betrekking tot een nieuw instandhoudingregiem.

Par. 2 Kenmerken van het huidige beheer van rijksmonumenten

2.1 De persoonlijke betekenis van het rijksmonument

De relatie die de respondenten met “hun” monument hebben en het gevoel van betrokkenheid dat hiermee samenhangt, verschilt onderling nogal. Dit levert, als de verschillende categorieën monumenten worden nagelopen, het volgende beeld op:

- kastelen:
 - de beheerders leggen veel nadruk op het beschermen en bewaken van de tradities en de cultuurhistorische waarde die hun kasteel (veelal buitenplaats) vertegenwoordigt. Zij voelen een grote emotionele gebondenheid met hun monument niet in de laatste plaats omdat het hier veelal om een eeuwenoud familiebezit gaat, dat zij deels zelf bewonen en deels verpachten / verhuren als woning. De beheerders van kastelen zien het veelal als een “erezaak” om het voortbestaan van de buitenplaats / het kasteel als familiebezit te garanderen, Tevens duiden zij hierbij op de belangrijke cultuurhistorische waarde die de buitenplaats / het kasteel voor zijn omgeving heeft;
- boerderijen:
 - de eigenaren van de boerderijen, die allen nog het boerenbedrijf uitoefenen, voelen zich emotioneel gebonden aan hun boerderij, die veelal generaties lang van vader op vader is doorgegeven en die nog steeds door hen bewoond wordt. Dat deze boerderijen op later tijdstip (1961) tot rijksmonument zijn verklaard, zegt hen echter relatief weinig. Zij voelen zich geen hoeders van het cultuurhistorisch erfgoed en zijn in die zin, met uitzondering dan van de eigen familietraditie, ook niet zo in de historische betekenissen en conservering geïnteresseerd. Het rijksmonument zijn van hun boerderij ervaren deze respondenten derhalve meer als een beperking dan als uitdaging;
- woningen:
 - onder de beheerders van woningen wordt de betekenis van het rijksmonument verschillend ingevuld. Enkele eigenaars / bewoners beschouwen het monument zijn van hun woning als een weliswaar aantrekkelijke (met name in financiële zin [subsidie en fiscale mogelijkheden] en qua “uitstraling”) maar toevallige aangelegenheid (NB; het betreft hier in beide gevallen in appartementen opgesplitste woningen). Enkele andere eigenaars / bewoners voelen zich zeer betrokken bij de cultuurhistorische waarde van hun woning (“een liefde op het eerste gezicht”) en steken dan ook veel tijd, aandacht en inspanning in de restauratie en het onderhoud van de woning. De functionarissen van de woningbouwcorporaties voelen zich minder aangesproken door de cultuurhistorische aspecten van de door hen beheerde

wijken. Zij zijn wel degelijk in de uniciteit van deze woningen geïnteresseerd, maar zien het onderhoud als extra belastend voor de organisatie. Het rijksmonument zijn, vatten zij derhalve op als een min of meer opgelegd gegeven, waarbij men plichtmatig aan de speciale eisen van onderhoud voldoet;

- kerken:

- de eerste zorg van de beheerders van individuele kerken is over het algemeen het in stand houden van de geloofsbeleving i.c. de diensten in de kerk. Dit levert zowel maatschappelijk gezien (“de leegloop van de kerken”) als onderhoudstechnisch en financieel gezien (“het in staat stellen om kerkdiensten te houden”) al handen vol werk (en problemen) op. Het in stand houden en uitdragen van de cultuur- of omgevingshistorische waarden van de kerk komt in de aandacht pas op de tweede plaats.

De professionele organisaties op het gebied van kerkenbeheer en –behoud leggen daarentegen wel veel nadruk op behoud van het culturele erfgoed, de cultuurhistorische en landschappelijke waarden van kerken. Opgemerkt zij in dit verband dat de kerken die worden beheerd veelal nog maar in beperkte mate zijn ingericht voor het houden van kerkdiensten. Het betreft dus kerken waarvoor een andere maatschappelijke (en representatieve) functie geldt;

- molens:

- molens vormen, ook in de beleving van de respondenten, een aparte categorie. Drie molens vervullen nog hun oorspronkelijke functie. Primaire eis voor deze molen monumenten is het kunnen uitvoeren van de oorspronkelijke functies (malen, pompen, zagen). Op het in werking houden van de molens is dan ook alle aandacht gericht. Twee molens hebben primair een landschappelijke functie waarbij de nadruk ligt op het in stand houden van het exterieur. Voor zowel de werkende als niet werkende molens geldt dat het instandhouden van de molen een intensieve, zeer onderhoudsgevoelige en ook ambachtelijke bezigheid is (niet werkende molens vervallen sneller). Gesteld wordt dat het ambachtelijke karakter van het onderhouden van een molen relatief ver staat van de “cultuur” van instandhouding bij andere typen monumenten. De respondenten die een werkende molen beheren tonen een grote betrokkenheid en gerichtheid op de praktische aspecten van het in werking houden van de molen. De respondenten die een niet werkende molen beheren stellen zich meer op als wat minder betrokken toezichthouders;

- verdedigingswerken:
 - alle verdedigingswerken worden door gemeenten beheerd (NB: alle verdedigingswerken betreffen stadsmuren of –wallen rond stadskernen). De desbetreffende gemeentefunctionarissen zien de verdedigingswerken vooral als een onderdeel van de identiteit van hun stad; het geeft de stad een extra cachet en uitstraling. Alhoewel zij zeker in de cultuurhistorische waarde van het monument (sec) geïnteresseerd zijn, benadrukken veel ambtenaren vooral de algemene beleidsmatige kant van het beheer, de (nieuwe) publieksfuncties die het monument kan vervullen en het inkaderen van de vestinggebouwen in het ruimtelijke ordeningsbeleid;
- professionele instellingen:
 - de respondenten van professionele instellingen leggen allen een langdurige en diepgaande expertise met het beheer van monumenten aan de dag. Men identificeert zich dan ook volledig met de ideële motieven van desbetreffende organisaties, die overigens per organisatie qua accenten kunnen verschillen;
- openbare gebouwen:
 - deze monumenten zijn qua aard en functie van de gebouwen onderling nogal verschillend. Drie monumenten worden beheerd door particuliere stichtingen voor wie de huidige (openbare) functie van het gebouw (onder meer een museum) tot het primaire aandachtsterrein behoort. De respondenten die deze monumenten beheren hechten in het algemeen belang aan de monumentale waarde van het gebouw, zij het dat zij zich in het algemene beleid met betrekking tot de primaire functie van het gebouw soms beperkt voelen door de strikte regels die voor het monumentenbeheer gelden. Een monument is gemeente-eigendom en valt onder het beheer van de gemeente;
- Bedrijfs- en techniekmonumenten:
 - ook de bedrijfs- en techniekmonumenten omvatten nogal verschillende typen gebouwen en installaties. Binnen deze categorie bevinden zich overwegend monumenten die nog werken in hun oorspronkelijke bedrijfsfunctie zonder dat dit heeft geleid tot grote concessies in de bedrijfsvoering. Bij twee monumenten is sprake van een uit public relation overwegingen ingegeven bedrijfsvoering. De beheerders beschouwen deze monumenten over het algemeen als belangrijke en interessante objecten die zij vooral plaatsen binnen het totaalbeheer van de desbetreffende bedrijfsfunctie. Bij één monument is er sprake van een geheel nieuwe commerciële functie (bedrijvengebouw).

Bij één “jong” monument wordt men geconfronteerd met een functie die op lange termijn niet meer aansluit op de eisen die de moderne bedrijfsvoering stelt. De beheerder van dit monument voelt zich in deze in een klemsituatie geplaatst.

2.2 *De doelstellingen van het monumentenbeheer*

Met uitzondering van de respondenten van kerken en boerderijen leggen alle respondenten in hun beheersdoelstellingen de nadruk op het handhaven en in stand houden van de authenticiteit of de oorspronkelijke functie van hun monumenten. Men spreekt hierbij wel in termen van “het behoud van de cultuur historische waarden” of “het waken voor het verloren gaan van het cultureel erfgoed”. Over welke aspecten het behoud van authenticiteit moet omvatten verschillen de visies echter. De visies onderscheiden zich naar de mate waarin naast het exterieur van het monument (het gebouw), ook de authenticiteit van het interieur van belang wordt gevonden. Daarnaast wordt bij buitenplaatsen ook de beschermde landschapfunctie in beschouwing genomen. In dit verband merken enkele respondenten op dat het beheer van een beschermd landschap niet altijd hoeft te stroken met de eisen die een beschermd natuurfunctie stelt.

Vastgesteld kan worden, dat waar de monumenten een nieuwe (maatschappelijke) functie hebben gekregen, de nadruk van het instandhouden van de authenticiteit op het exterieur van het gebouw komt te liggen. Dit is het geval bij kerkgebouwen die geen kerkelijke functies meer hebben, verdedigingswerken, een deel van de openbare gebouwen en bij die beheerders en instellingen die ten aanzien van woningen rendementscriteria hanteren die aansluiten op de huidige woonbehoeften (appartementen, interne aanpassingen aan de huidige wooneisen van de bewoners, woningen van woningbouwcorporaties). Overigens komen wat betreft de mate waarin het interieur in tact gelaten dient te worden duidelijke verschillen in visie naar voren tussen de instellingen. Enkele respondenten redeneren vooral in termen van projectontwikkeling (woningen, kasteel, kerk), anderen betrekken ook de interne structuur van het gebouw in hun overwegingen (“geen concessies doen”).

In het bijzonder bij buitenplaatsen / buitenplaatsen / kastelen (“de bewakers van de familietraditie”) en ook bij een aantal woningen die door de beheerders zelf worden bewoond, wordt de eis van authenticiteit ook nadrukkelijk gesteld aan het interieur en het landschap rond het gebouw (buitenplaatsen). Dit geldt ook voor museale gebouwen. Het behoud van het interieur en in mindere mate het landschap (buitenplaatsen) vormen veelal het grootste punt van onvrede en zorg voor de beheerders (vooral wat betreft de exploitatie van het object).

Bij de werkende molens worden de beheersdoelstellingen, per definitie, op zowel de externe als interne merites beschouwd. Ook hier komen duidelijke exploitatie problemen naar voren.

De individuele kerken blijken zodanig in een primaire overlevingsstrijd gedompeld, dat in de beheersdoelstellingen de nadruk ligt op het in stand houden van de primaire functie van de kerk (“het voorkomen van verval”) en veel meer minder op de bescherming van de cultuurhistorische waarde van het gebouw. Daarnaast ventileren de respondenten hun dagelijkse zorgen over de exploitatie (verwarming en de groeiende directe en indirecte belastingdruk) en hun zorgen voor het behoud van kostbaar interieur (altaarstukken, orgel, etc.). In het bijzonder wat betreft de bescherming van het kostbaar interieur voelen deze respondenten zich min of meer (door de overheid) in de steek gelaten (“elk museum krijgt subsidie, wij als openbaar gebouw bij uitstek niet”).

De respondenten van boerderijen en van enkele woningen hebben in hun veelal impliciete beheersdoelstellingen geen ander uitgangspunt dan alle woningbezitters, namelijk het in een goede conditie houden van hun woning. Bij veel bedrijfs- en techniekmonumenten is de oorspronkelijke functie ook in bedrijfsmatige zin nog in tact, en is er in de beheersdoelstellingen sprake van een geïntegreerde aanpak van de externe en interne functie van het gebouw.

2.3 *Kenmerken van de huidige beheersplannen*

Het beheersplan voor een monument omvat in principe de aspecten restauratie, onderhoud en exploitatie. Daarnaast is er sprake van op de korte termijn (jaarplannen) en op de lange termijn afgestemde plannen (5 tot 15 jaar).

Het is haast vanzelfsprekend dat de professionele instellingen en ook de woningbouwcorporaties werken vanuit concrete beheersplannen waarin alle aspecten van restauratie, onderhoud en exploitatie zijn opgenomen. Het gaat hier om lange termijn plannen voor zowel de totale organisatie en voor de individuele monumenten. Enkele respondenten stellen in dit verband dat zij zelf flexibeler met de aan hen uitgekeerde restauratie- en onderhoudssubsidies zouden willen omgaan. Dat wil zeggen: zij zouden zelf meer vrijheid willen hebben om deze subsidies in hun monumentenbestand in te zetten. Overigens wordt door een respondent van een monumentenorganisatie opgemerkt dat de onzekerheid (en traagheid) met betrekking tot het al of niet verstrekken van restauratie- en onderhoudssubsidies hem er van weerhoudt lange termijn beheersplannen op te stellen.

Ook de beheerders van verdedigingswerken, openbare gebouwen en bedrijfs- en techniekmonumenten hanteren meerjarige beheersplannen voor restauratie en onderhoud. Daarnaast is er sprake van exploitatieplannen waarin het beleid met betrekking tot publieke of commerciële functies wordt vastgelegd.

Bij de respondenten van de overige categorieën is er sprake van grote onderlinge verschillen wat betreft de vertrouwdheid met het hanteren van beheersplannen voor restauratie en onderhoud (en exploitatie). Dit blijkt uit het volgende overzicht:

- kastelen / buitenplaatsen:
 - een deel van de beheerders gaat uit van concrete beheersplannen, die zij als zeer complex omschrijven, omdat hier naast de bouwtechnische ook de vele aspecten van het landschapbeheer, beheer van het interieur en ook het beheer van de andere op buitenplaats aanwezige gebouwen (boerderijen, stallen, ijskelders, etc.) zijn opgenomen. Enkele respondenten geven in dit verband aan dat zij haast fulltime met het beheer van de buitenplaats bezig zijn. Deze respondenten hebben zich bij het opstellen van het beheersplan door verschillende instanties laten adviseren, zowel overheidsinstanties (Monumentenwacht, Rijksdienst voor de monumentenzorg, Ministerie van Landbouw, de gemeente) als particuliere adviseurs (fiscalisten, landschapbeheer deskundigen, natuurbeschermers, architecten, Stichting Historische Buitenplaatsen).
Een ander deel van de respondenten geeft aan geen concrete beheersplannen met name op het gebied van onderhoud te hanteren. Eén respondent refereert hierbij aan zijn “fingerspitzengefühl”. Andere respondenten wijzen op de relatief recent verrichte restauratie die nog geen concreet onderhoudsplan noodzakelijk maakt. Bij één buitenplaats geeft men blijk van het ontbreken van ervaring en inzicht met betrekking tot beheersplannen (“men wacht de rapportage van de Monumentenwacht af”);
- individuele kerken:
 - de kerkbesturen hebben beheersplannen opgesteld die meestel het karakter hebben van een onderhoudsplan voor de korte termijn. De nadruk ligt hierbij op het verhelpen en het uitvoeren van het noodzakelijk onderhoud voor het in stand houden van de kerkelijke functie van het gebouw. In dit verband maakt men ook exploitatieplannen waarin deze dagelijkse functie van de kerk wordt veilig gesteld. Opgemerkt wordt in dit verband dat de exploitatie van de kerken in belangrijke mate steunt op de inzet van vrijwilligers (met een beperkte praktische kennis en ervaring).
Waar het gaat om de restauratie van de kerk merken enkele respondenten op dat gezien de beperkte financiële middelen de restauratie over een reeks van jaren wordt uitgestrekt;
- boerderijen:
 - bij deze respondenten is een restauratie- en onderhoudsplan in relatie tot het monument een onbekend begrip. Men is in meer of mindere mate wel op de hoogte van de subsidiemogelijkheden (bijvoorbeeld met betrekking tot de vervanging van rieten daken) en maakt hier incidenteel gebruik van. Het valt op dat deze respondenten slecht geïnformeerd zijn in het bijzonder door de gemeente waarin zij wonen;

- molens:
 - bij deze categorie is er sprake van specifieke onderhoudsplannen waarbij enerzijds de nadruk ligt op het instandhouden van de werking van de molen. Het gaat hier vooral om taakstellende onderhoudsplannen voor één jaar. Anderzijds is er deels sprake van restauratie plannen op de langere termijn. Kenmerkend is verder dat veel respondenten zelf veel reparaties en onderhoud verrichten. Een restauratie- en onderhoudsplan voor de langere termijn is echter voor de meeste respondenten een te onoverzichtelijke en weerbarstige materie;
- woonhuizen:
 - bij de eigenaren van woningen is deels sprake van een planmatige aanpak van de restauratie waarbij zij zich laten adviseren door externe deskundigen (financiële deskundigen, restauratiedeskundigen). Andere woonhuiseigenaren zijn tevreden over de hen geboden restauratiesubsidiemogelijkheden en fiscale aftrekmogelijkheden maar zien in principe geen verschil met het onderhoud van woningen in het algemeen.

Een belangrijke opmerking die met name van de kant van de kerken en molens en ook van de kant van individuele eigenaarbewoners van kastelen naar voren komt, is dat veel beleid inzake restauratie en onderhoud wordt gemaakt en uitgevoerd (“drijft op”) door “vrijwilligers”. Gesteld wordt dan dat de overheden, die betrokken zijn bij de monumentenzorg, te weinig aandacht hebben voor en te weinig stimulans geven aan de inspanningen die deze vrijwilligers verrichten (“wij zijn de goedkoopste vorm van monumentenzorg”). De zeer ingewikkelde subsidieregelingen, die ook onvoldoende aansluiten op het “beperkte” kennis- en ervaringsniveau van deze vrijwilligers, werkt in deze demotiverend.

2.4 *De huidige staat van de monumenten*

De meerderheid van de respondenten geeft aan dat hun monumenten in een redelijke tot goede (bouwkundige) staat verkeren. De meeste van deze monumenten zijn relatief recent, in de afgelopen 10 à 15 jaar, gerestaureerd. Een aantal van de monumenten bevindt zich op dit moment in een restauratiefase.

Versillende respondenten wijzen erop dat monumentenzorg de afgelopen 10 jaar door de politiek en ook door het publiek veel meer aandacht heeft gekregen dan in de jaren daarvoor.

Enkele buitenplaatsbeheerders onderscheiden wel de redelijke tot goede bouwkundige staat van hun woning / kasteel en de zorgelijke staat waarin in de buitenplaats zelf verkeert. Opgemerkt wordt in dit verband dat met name grote buitenplaatsen het qua restauratie en onderhoud moeilijk hebben.

Ook de beheerders van instellingen geven aan dat de onder hun organisatie ressorterende monumenten op enkele specifieke uitzonderingen na in bouwkundig opzicht van redelijke tot goede kwaliteit zijn.

Een minderheid van de bij het onderzoek betrokken monumenten heeft een duidelijke restauratie-achterstand. Het betreft hier individuele objecten uit de categorieën kerken, molens, buitenplaatsen en verdedigingswerken, waaronder enkele nieuw aangewezen monumenten. Het gaat hier deels om monumenten waarbij zich exploitatieproblemen voordoen, monumenten die door de “gemeentelijke prioriteitsstelling” achterop zijn geraakt en deels objecten die recent als rijksmonument zijn aangewezen, hetzij als gebouw, hetzij als buitenplaats.

2.5 *De financiële onderbouwing van de instandhouding van een monument*

Zoals in de voorgaande sub-paragrafen voor enkele categorieën reeds is aangehaald, wordt de beheersbaarheid van het restauratie- en onderhoudsbeleid voor veel respondenten in belangrijke mate bepaald door de beperkte en ook onoverzichtelijke financiële geldstromen die voor handen zijn, alsmede door de ingewikkelde subsidieprocedures.

De respondenten van woningen (met uitzondering van woningbouwcorporaties) zijn over het algemeen redelijk tevreden over de fiscale en subsidiemogelijkheden die zij hebben. Dit geldt ook voor een aantal individuele respondenten voor wie een (nieuwe) rendabele, commerciële functie van het monument voorop staat (in de categorieën kerken en kastelen en in het algemeen bij projectontwikkeling van ~~monumenten~~ zoals erfenis is aangegeven, vervullen de meeste bedrijfs- en techniekmonumenten nog hun oorspronkelijke commerciële functie, zij het soms met promotioneel doel.

De meerderheid van de respondenten uit de categorieën kerken, molens, kastelen, openbare gebouwen, verdedigingswerken en instellingen is in meer of mindere mate bezorgd over de financiële onderbouwing van de instandhouding van het monument. Dit betreft enerzijds de als ontoereikend aangemerkte restauratie- en onderhoudssubsidies en anderzijds op het met het in gebruik houden van het monument samenhangende exploitatiekosten. In het bijzonder bij individuele kerken, monumenten met een museumfunctie (interieur!) en buitenplaatsen (totaalexplotatie!) blijkt er sprake te zijn van een grote onzekerheid over de eigen financiële spankracht met betrekking tot de (dagelijkse) exploitatie en het onderhoud. Het zijn met name deze respondenten die aandacht vragen voor het creëren van een specifieke exploitatiesubsidie (waarin ook het onderhoud van het interieur is opgenomen).

De respondenten van woningcorporaties wijzen erop dat de door hun beheerde monumenten (sec) nooit rendabel zijn te exploiteren. Zij ondervangen dit door deze exploitatiekosten uit te smeren over het totale woningbestand van de ~~corporatie~~ boerderijen tenslotte zijn over het algemeen slecht van de fiscale en subsidiemogelijkheden op de hoogte en geven blijk van een weinig beheersbare situatie. Een aantal respondenten van boerderijen is dan ook geneigd zich aan de regels van de monumentenzorg te onttrekken. Dit wordt mede ingegeven door de houding van deze respondenten, die, als onafhankelijk boer, niet door “pottenkijkers” (van de gemeente) wensen te worden gecontroleerd.

Wanneer wordt gesproken over de beperkingen, die men bij het beheer van de eigen monumenten ervaart, zijn dat uiteraard die hiervoor beschreven beperkte financiële middelen en de onzekerheid die dat oplevert.

Een zeer belangrijk aspect is hierbij de als buitengewoon ingewikkeld ervaren wet- en regelgeving inzake monumentenzorg en subsidiëring, en de vele (overheids-) instanties en functionarissen die hierbij betrokken zijn (de gelaagdheid van de monumentenzorg). Met uitzondering van een aantal gemeente-instellingen / -functionarissen bestaat er door alle categorieën heen in meer of mindere mate onvrede over de onoverzichtelijkheid, de traagheid (“stroperigheid”) en soms ook willekeur van het handelen van de “overheid” in relatie tot restauratie-, onderhouds- en exploitatiesubsidies. Het zijn vooral, maar beslist niet uitsluitend, de gemeentelijke overheden die in deze negatief worden beoordeeld (in Par. 3 wordt verder op het beeld van de overheid ingegaan). De moeizame verwerving van subsidies wordt derhalve als een belangrijke beperking voor het eigen beheer aangemerkt. In dit verband merkt een aantal meer professioneel ingestelde respondenten van instellingen, kastelen en openbare gebouwen op, dat het op een adequate wijze verkrijgen van subsidies veel persoonlijk “lobbywerk” vereist (“het is naast de trekken van de overheid”). In het monumentenbeheer wordt er van de kant van vooral individuele kerken en molens op gewezen dat het beheer en de exploitatie van de gebouwen staat en valt met inzet van vrijwilligers. Dit aspect wordt volgens deze respondenten door de “overheid” onvoldoende onderkent, laat staan gestimuleerd.

Par. 3 Visie op het overheidsbeleid

3.1 Het beeld van de overheid in het algemeen

Met uitzondering van een aantal “ambtenaarbeheerders”, hebben veel respondenten, door alle categorieën heen, ten aanzien van het ervaren overheidsbeleid een nogal ambivalente houding. Enerzijds wordt onderkend dat de subsidieregelingen voor rijksmonumenten een belangrijke pijler onder het instandhoudingsbeleid van hun monument(en) is. Anderzijds uit men relatief veel onvrede over de praktische uitvoering van de huidige regelingen voor restauratie- en onderhoudssubsidies, en ook op het steeds afnemende subsidieniveau hierbij.

Zoals in de voorgaande paragraaf besproken, ervaren de respondenten, ook de meer professionele, de wet- en regelgeving op gebied van de restauratiezorg over het algemeen als zeer ondoorzichtig, ingewikkeld en gelaagd. Daarbij ervaart men ook veelal een te langzame, trage, “stroperige” uitvoering van de wet- en regelgeving. In het bijzonder de buitenplaatsbeheerders of beheerders van monumenten met een zowel interne als externe monumentale functie duiden tevens op de vele verschillende instanties (ministeries, overheden) waarmee zij in hun beheer te maken hebben.

Zeker de beheerders van individuele monumenten stellen dat zij bij hun subsidieaanvraag en –verwerking niet zonder de advisering van externe specialisten kunnen (zowel door overheidsinstellingen als door particuliere instellingen en belangenorganisaties).

Een belangrijk punt van kritiek en onvrede betreft de opstelling van de gemeentelijke overheden. Zowel door de meer als minder professionele beheerders wordt de gemeente als een belangrijk “obstakel” gezien bij het voeren van een adequaat beheer over het eigen monument of de eigen monumenten. Toch voelt men zich sterk afhankelijk van de opstelling van de gemeente in relatie tot het verkrijgen van restauratiesubsidies (decentralisatie van beleid inzake restauratiesubsidies).

Met betrekking tot de positie en invloed van de kleinere gemeenten wordt opgemerkt, dat binnen het gemeentelijk apparaat geen of te weinig expertise bestaat met betrekking tot restauratie en onderhoud van monumenten (“de ambtenaar doet het erbij”). Dit leidt er onder meer toe dat de kwaliteit van de invulling, de aanvraag en de verstrekking van restauratiesubsidies in sterke mate wordt bepaald door de persoonlijke interesse van de desbetreffende gemeente-ambtenaren, die echter ook regelmatig van plaats en functie wisselen (N.B.: doorbreking van continuïteit van de relatie). Een deel van de respondenten merkt op, dat de gemeente waarin hun monument ligt, in feite niet in het monument geïnteresseerd is (molens, kerken, kastelen / buitenplaatsen, verdedigingswerken). Een “pijnpunt” is hierbij tevens dat, alhoewel het monument een belangrijke toeristische, maatschappelijke of landschappelijke functie voor de gemeente kan hebben, de gemeenten over het algemeen niet of te weinig bereid zijn bij te dragen in de exploitatiefinanciering van het openbare monument (kerk) of buitenplaats.

Alhoewel binnen de grotere gemeenten veel meer expertise op het gebied van monumentenbeheer aanwezig is (bij voorbeeld in de vorm van een gemeentelijke dienst monumenten) zijn de respondenten ook hier niet tevreden over de wijze waarop er met hun belangen wordt omgegaan. Men wijst ook in dit verband op de trage afhandeling van zaken, op de discontinuïteit in de relaties door de wisseling van ambtenaren en vooral op de verschillen in prioriteitsstelling waar het gaat om de verdeling van de subsidiegelden. Dit laatste aspect geldt overigens in versterkte mate ook voor de kleine gemeenten. Zo blijken enkele respondenten uit de verschillende categorieën van mening te zijn dat hun categorie monument in de gemeentelijke subsidieverdeling wordt achtergesteld ten opzichte van andere monumenten categorieën (kerken, molens, verdedigingswerken).

Enkele gemeentefunctionarissen wijzen op de financiële beperkingen die uitgaan van de momenteel door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg gehanteerde “subsidieschotten” tussen de monumentencategorieën (“voor categorie woningen houden we over, voor categorie kerken hebben we een groot tekort”).

Enkele respondenten van bedrijfs- en techniekmonumenten stellen dat zij hebben ervaren dat het gemeentelijke beleid wordt doorkruist door het inperkende beleid van de rijksoverheid.

Veel respondenten beschouwen de gemeenten als weinig betrouwbare partners bij het beheer van de rijksmonumenten. Dit wordt ook versterkt door de ervaringen van een deel van de respondenten dat bepaalde toezeggingen door de gemeenten uiteindelijk niet gestand worden gedaan of worden gewijzigd of ingetrokken (de subsidie wordt op het laatste moment verlaagd). Gesteld wordt dan ook dat de huidige gedecentraliseerde opzet van de restauratiesubsidie de beheerders te veel afhankelijk maakt van de “willekeur” van de gemeente politiek die haast per definitie de korte termijn doelen dient, en die het vaak niet mogelijk maakt om lange termijn plannen voor het beheer van monumenten te verwezenlijken.

Een andere consistente kritiek ten aanzien van de gemeenten is de ontoereikende informatieverstrekking zowel wat betreft de procedure bij specifieke subsidieaanvragen als wat betreft veranderingen en ontwikkelingen op gebied van de monumentenzorg in het algemeen.

Een deel van de meer professioneel ingestelde respondenten (instellingen, kastelen / buitenplaatsen, bedrijfs- en techniekmonumenten) spreekt dan ook een duidelijke voorkeur uit voor een op provinciaal niveau georganiseerde en gecoördineerde monumentenzorg. Dit wordt voor een aantal respondenten mede ingegeven door het feit dat zij op dit moment op provinciaal niveau al betere contacten hebben en betere ondersteuning ervaren dan bij gemeenten. De provinciale instanties zouden beter in staat zijn om lange termijn doelstellingen met betrekking tot het beheer, de restauratie en het onderhoud in de consequenties ervan te overzien. Enkele respondenten wijzen in dit verband ook op de (provinciale) steunpunten van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

Een aantal gemeentelijke beheerders (verdedigingswerken) spreekt daarentegen hun verontrusting uit over de huidige tendens waarbij steeds meer aspecten van de monumentenzorg van de gemeente naar de provincie wordt overgeheveld. Zij vinden dit een doorbreking van het gedecentraliseerde beleid dat is gericht op de gemeenten.

De rol van de rijksoverheid in de monumentenzorg wordt, waar het gaat om de instandhouding van gebouwen, algemeen toebedeeld aan de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Daarnaast hebben een aantal buitenplaatsbeheerders ook te maken met het Ministerie van Landbouw, en enkele beheerders (van grote instellingen / monumenten), vanwege de bescherming van het roerend deel van het interieur van hun monument, met het ministerie van OCW.

Op grond van een beperkt aantal reacties kan worden vastgesteld, dat de relatie en omgang met het Ministerie van Landbouw, bij de subsidiering van de restauratie, het onderhoud en de exploitatie van buitenplaatsen als het meest “soepel” (en snel) wordt ervaren en de relatie met het Ministerie van OCW als het minste “soepel”. Op het beeld van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ) zal in de volgende sub-paragraaf worden ingegaan.

3.2 *Het beeld van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg*

De Rijksdienst voor de Monumentenzorg wordt door de respondenten verschillend getypeerd.

Voor de respondenten van boerderijen en particuliere woningen is de RDMZ een instelling waarmee zij in de praktijk weinig contact hebben, en waaraan zij over het algemeen nauwelijks karakteristieken kunnen verbinden anders dan “de rijksoverheidsinstantie die beslist over restauratiesubsidies”.

Een deel van de overige respondenten geeft aan dat de RDMZ de instelling is waar een grote expertise inzake het beheer en onderhoud van rijksmonumenten is samengebaldd. Men maakt dan ook met een wisselende intensiteit gebruik van de adviezen van de RDMZ met betrekking tot restauratie, materiaalgebruik, onderhoud, subsidiebegeleiding en dergelijke. Met name een aantal respondenten van grotere monumenten en instellingen refereren aan de goede persoonlijke contacten die zij met de RDMZ hebben.

Toch wijzen ook deze respondenten tezamen met veel andere respondenten op de moeizame en trage (financieel) administratieve afhandeling die zij momenteel van de RDMZ ervaren. De RDMZ wordt in dit verband ook als weinig flexibel (“star”), formalistisch en afstandelijk getypeerd, waarbij de RDMZ door een aantal respondenten tevens als te bemoeizuchtig (“bedisselerig”) en bureaucratisch wordt aangemerkt (kerken, molens, instellingen).

In het bijzonder enkele respondenten van instellingen wijzen erop, dat de opstelling van RDMZ in vergelijking met vroeger, de laatste jaren ten nadele is veranderd. De RDMZ handelt nu strikt volgens de regeltjes, een goed overleg waarbij tot gemeenschappelijke besluiten kan worden gekomen, is minder mogelijk (“de Rijksdienst toont minder betrokkenheid”, “de Rijksdienst heeft zich naar de achtergrond getrokken”, “de Rijksdienst doorkruist (passeert) met haar opstelling afspraken die op een lager overheidsniveau zijn gemaakt”, “RDMZ verricht overbodige controles op de subsidieaanvragen, waarbij in tweede instantie in de subsidiebedragen wordt gesnoeid. De RDMZ is nu de instelling van het rode potlood geworden”). Voor enkele respondenten van instellingen heeft deze huidige opstelling van de RDMZ ertoe geleid dat zij geen persoonlijke samenwerking meer met de RDMZ ambiëren (“het partnership is over”).

Enkele respondenten van verschillende categorieën merken verder nog op dat zij het teleurstellend vinden dat de RDMZ niet langer belangstelling (dus betrokkenheid) voor het monument heeft getoond als de restauratie is voltooid (“de RDMZ, en ook andere overheidsinstanties zoals de gemeente, laat zich na een restauratie niet meer zien”, “wij zijn er trots op en zouden achteraf meer interesse verwachten”).

3.3 *Het beeld van de andere monumentenorganisaties*

De Monumentenwacht:

De ondersteuning van de Monumentenwacht wordt over het algemeen hogelijk gewaardeerd. De activiteiten van de Monumentenwacht vormen over het algemeen een belangrijk onderdeel van het instandhoudingbeleid ten aanzien van de rijksmonumenten. De rapporten van de Monumentenwacht vormen veelal het uitgangspunt voor het beheersplan inzake restauratie en onderhoud. Men wijst dan ook op de grote deskundigheid van de medewerkers van de Monumentenwacht en de praktische onderhoudsadviezen die hierbij worden uitgebracht.

Het zijn weer de respondenten van boerderijen die geen lid zijn van de Monumentenwacht c.q. tot voor kort niet van het bestaan van de Monumentenwacht wisten en derhalve geen ervaring met deze organisatie hebben. Ook enkele respondenten van woningbouwcorporaties en bedrijfs- en techniekmonumenten zijn geen lid van de Monumentenwacht.

Uitzondering op het positief oordeel van de Monumentenwacht zijn enkele respondenten van molens die aan de medewerkers van de Monumentwacht een onvoldoende expertise en betrokkenheid op gebied van molenbeheer toeschrijven.

Het Nationaal Restauratiefonds:

Van de financiële diensten van het NRF wordt slechts door een kleine minderheid van de respondenten uit verschillende categorieën gebruik gemaakt (woningen, kastelen / buitenplaatsen, openbare gebouwen, kerken en bedrijfs- en techniekmonumenten).

Door enkele respondenten van door gemeenten beheerde monumenten en van monumentenorganisaties (stichtingen) wordt er op gewezen dat de financiële diensten van het NRF uitsluitend voor de particuliere (woning) monumentenbezitter is bedoeld.

Enkele respondenten (kerken, instellingen) zijn van mening dat “het korte termijn denken” van de (gemeentelijke) overheid conflicteert met de “lange termijn visie” die aan financiële regelingen met het NRF ten grondslag dienen te liggen (“men kan gezien de onzekere financiële onderbouwing geen lange termijn afspraken met het NRF maken”).

Het beperkte aantal respondenten dat ervaring heeft met financiële diensten van het NRF is hier algemeen zeer over te spreken (gunstige voorwaarden en rentetarieven).

3.4 *De verwachtingen met betrekking tot het toekomstig overheidsbeleid*

Alle respondenten van boerderijen en een aantal respondenten van particuliere woningen en kastelen geven aan te weinig inzicht te hebben in het overheidsbeleid om enige verwachting uit te spreken met betrekking tot de toekomstige ontwikkeling van enkele gemeenteambtenaren die hun beheerstaak relatief afstandelijk beschouwen, hebben de overige respondenten over het algemeen geen al te hoge verwachtingen van het toekomstig overheidsbeleid. Zij voorzien niet dat de huidige min of meer negatieve ervaringen dramatisch ten goede zullen keren (“ik verwacht er weinig van, ze zijn al jaren aan het plannen maken”). Enkele respondenten verwachten eerder een achteruitgang dan een vooruitgang; gewezen wordt in dit verband op de huidige als bedreigend ervaren privatiseringstendenzen (kerken, molens) en op de “machtstrijd” die zal ontbranden tussen verschillende niveaus van de overheid (instellingen, verdedigingswerken).

Een aantal respondenten wijst verder op de problemen die het huidige beleid met betrekking tot het aanwijzen van nieuwe (“jonge”) monumenten vooral in budgettaire zin zal op leveren (“de spoeling wordt dunner”). Tevens merken enkele respondenten van instellingen op dat de suggestie in het Rapport Buitendijk, dat de restauratieachterstand geheel is in te lopen, een verkeerde is. Zij zijn van mening dat in het instandhoudingbeleid altijd rekening gehouden dient te worden met een zekere restauratieachterstand zowel bij bestaande “oude” monumenten als in ieder geval bij “jonge” monumenten.

Verder spreekt een aantal respondenten wensen uit met betrekking tot een nieuwe instandhoudingbeleid (deze wensen zullen in par. 5 worden besproken).

Par. 4 Visie op de aspecten van een nieuw instandhoudingregiem

4.1 *Integrale instandhouding*

4.1.1 Spontane interpretaties van het begrip “integrale instandhouding”

Veel respondenten hebben spontaan de neiging een brede interpretatie van het begrip “integrale instandhouding” te geven.

In dit verband worden de volgende aspecten genoemd:

- het totale proces van restauratie, onderhoud en exploitatie in beschouwing nemend (“het totale probleem van de instandhouding in ogenschouw nemen en daar de subsidies op baseren”);
- het monument geplaatst in z’n omgeving;
- het monument en de (authentieke) cultuurhistorische functie die het vertegenwoordigt;
- een totaalvisie op het instandhouden van alles wat het totale monument bepaalt, te weten de instandhouding van zowel het interieur als het exterieur, de restauratie en het onderhoud daarvan;
- “samen” de problemen aanpakken.

Met name de meer professioneel ingestelde respondenten onderkennen ook dat integrale instandhouding primair een geïntegreerd restauratie- en onderhoudbeleid betreft. In principe vinden zij dit een goede benadering van de instandhoudingproblematiek.

Enkele respondenten (instellingen) spreken echter ook de vrees uit dat met een dergelijke integrale benadering, hetzij een verkapte bezuiniging ingaat, hetzij de slechte uitgangspunten van de BRRM (decentralisatie) in takt blijven en de goede uitgangspunten van de BROM verdwijnen.

4.1.2 Interpretaties na uitleg van het begrip “integrale instandhouding”

Wanneer de betekenis van het begrip “integrale instandhouding” bij de respondenten is toegelicht, vinden vrijwel alle respondenten dit een positieve benadering. Zij onderschrijven volledig de preventieve betekenis van de integrale instandhouding waarmee restauraties planmatig kunnen worden uitgesteld.

Een aantal functionarissen van instellingen, kastelen / buitenplaatsen, bedrijfs- en techniekmonumenten en openbare gebouwen geeft aan dat er voor henzelf “niets nieuws onder de zon is”, aangezien een dergelijke integrale instandhoudingbenadering een essentieel onderdeel vormt van hun eigen monumentenbeleid.

Het begrip “integrale instandhouding” roept echter ook vragen op. Een belangrijke opmerking van een redelijk aantal respondenten is in dit verband dat in de praktijk de activiteiten die samenhangen met restauratie en onderhoud moeilijk van elkaar zijn te scheiden (“er is een groot grijs gebied”, “wanneer is iets onderhoud, wanneer wordt het restauratie?”, “wanneer wordt grootonderhoud restauratie?”, “dit vereist een veel exactere definiëring”).

Verder wijzen enkele respondenten erop dat er altijd sprake kan zijn van onvoorziene restauraties (bij kwetsbare monumenten zoals kerken en molens).

Een aantal respondenten uit de verschillende categorieën vindt het op zich een positieve gedachte dat van “integraal instandhoudingbeleid” meer dwang uitgaat (“ook degenen die hun monument verwaarlozen, worden nu gedwongen een beheersplan op te stellen”).

Daarnaast stelt een aantal respondenten de voorwaarde dat het opstellen van een integraal instandhoudingplan primair de verantwoordelijkheid is van de monumentbeheerders zelf, waarbij professionele ondersteuning kan worden ingeroepen van bijvoorbeeld de Monumentenwacht.

4.2 *Marktwerking en rendabiliteit*

Marktwerking in de monumentenzorg en rendabiliteit van het monument zijn in de interviews afzonderlijk aan de orde gesteld. Uit de reacties van de respondenten blijkt echter dat de interpretaties van deze onderwerpen zeer dicht bij elkaar liggen. Duidelijk is ook dat de respondenten deze onderwerpen met name met het beheer van het eigen monument in verband brengen.

Marktwerking en rendabiliteit zijn onderwerpen die de respondenten over het algemeen nogal onzeker maken. Er is in meerderheid sprake van een negatieve interpretatie van deze onderwerpen, omdat men deze uiteraard in verband brengt met het financiële beheer van de monumenten i.c. de exploitatie van de monumenten. Men veronderstelt dan dat vooral in relatie tot marktwerking er door de overheid hogere eisen aan de exploitatie zullen worden gesteld.

Vastgesteld kan worden, dat waar de respondenten uitgaan van de authentieke functie van het monument (kastelen, individuele kerken, boerderijen, molens), zij zeer weinig tot geen mogelijkheden zien om de financiële exploitatie ervan te verbeteren, tenzij er belangrijke concessies worden gedaan ten opzichte van de oorspronkelijke functie i.c. de cultuurhistorische waarde van het monument. Talrijk zijn in dit verband opmerkingen zoals:

- moet ik dan een “koek- en sopient” op mijn buitenplaats plaatsen en er een pretpark van maken”;
- “moet ik toegangsgeld gaan heffen voor het bezoeken van mijn kerk”;
- “waar blijft de eeuwigheidswaarde van dit monument?”;
- “wij kunnen natuurlijk een vakantiewoning van de molen maken”;
- “er is in deze verzakelijke wereld gaan plaats meer voor authentieke monumenten”.

Een aantal respondenten die wonen in het monument (kastelen) wijst verder op de aantasting van hun privacy die met een grotere “popularisering” van hun buitenplaats gepaard gaat. Tevens wijzen zij op de extra inspanningen die zich als onbetaalde beheerder moeten getroosten om een andere functie van hun monument te exploiteren (“meer bezoekers vergt meer onderhoud”).

Een aantal respondenten kan zich wel voorstellen dat er wat meer gebruikt kan worden van de ruimten die hun monumenten bieden (kastelen, verdedigingswerken, kerken). De exploitatie van deze ruimten dient echter aan strikte voorwaarden te voldoen in de zin dat er alleen activiteiten mogen plaatsvinden die niet conflicteren met de authentieke functie van het gebouw (“klassieke muziekuitvoeringen”, tentoonstellingen, en geselecteerde ontvangsten”). Zij zijn echter van mening dat deze mogelijke uitbreiding van exploitatie-activiteiten binnen het monument van marginale betekenis is.

Het beperkte aantal beheerders van monumenten die een nieuwe functie hebben gekregen, respondenten die projectontwikkelingsdoelstellingen hanteren en beheerders van bedrijfs- en techniekmonumenten gaat over het algemeen uit van een commerciële bedrijfsvoering. Zij zien marktwerking als een logisch principe voor het monumentenbeheer waarbij uiteraard ook financiële rendementsoverwegingen ~~Daarom~~ Daarom huishouders hebben over het algemeen weinig te maken met de aspecten van (financiële) rendabiliteit en marktwerking.

Met uitzondering van de in de voorgaande alinea genoemde respondenten, zijn vrijwel alle overige respondenten het er over eens dat hun monumenten niet rendabel zijn te exploiteren. Dit betekent volgens hen dat er altijd ondersteuning i.c. restauratie-, onderhouds- en ook exploitatiesubsidie noodzakelijk blijft. Een aantal respondenten classificeert het economisch rendementprincipe dan ook als “absolute onzin” (“er is alleen te spreken in termen van maatschappelijk rendement”). Een aantal respondenten uit de verschillende categorieën stelt daarentegen dat een rendementcriterium op zich wel richtinggevend kan zijn voor de mate waarin de instandhouding van een monument door subsidies dient te worden ondersteund. Opgemerkt wordt dat als een rendementcriterium op een goede wijze wordt gehanteerd, dit de betrokkenheid van monumenteneigenaars kan verhogen en kan leiden tot creatieve oplossingen voor de exploitatie van het monument. Daarnaast wordt wel gesteld dat een dergelijke subsidiemaatstaf er niet toe mag leiden dat goed beheer wordt gestraft en slecht beheer wordt beloond. Enkele respondenten zijn van mening dat het al of niet rendabel beheer van een monument geen voorwaarde voor subsidiëring mag worden (“de subsidie niet afhankelijk stellen van de exploitatie”, “een minder grote exploitatiedruk levert een betere restauratie op”).

4.3 *De fiscale aspecten van het monumentenbeheer*

De fiscale aftrek met betrekking tot restauratie is alleen voor de particuliere monumentenbezitter van belang. Deze belastingmogelijkheid wordt dan ook door respondenten van particuliere woningen, boerderijen en enkele buitenplaatsen hogelijk gewaardeerd, niet in de laatste plaats omdat dit een regeling is die veel sneller en met veel minder rompslomp dan een subsidieaanvraag in z'n werk gaat. Een aantal stichtingen hebben “BTW-plicht” aangevraagd om fiscale aftrek te genieten.

De overige respondenten voelen zich niet zo betrokken bij dit fiscale onderwerp omdat een dergelijke fiscale regeling niet van toepassing is op de organisatievorm waarbinnen zij werken.

Desgevraagd geeft een deel van de respondenten aan dat zij er geen voorstander van zijn dat de financiële ondersteuning van de overheid geheel via de “fiscaliteit” geregeld zou worden. Dit zou enerzijds leiden tot een ongelijke financiële behandeling van de monumentenbeheerders (“de hogere inkomens profiteren meer”) en anderzijds raakt het monumentenveld (de rijksoverheid) haar overzicht en controlemogelijkheden op deze manier kwijt.

Par. 5 Wensen met betrekking tot een nieuw instandhoudingregiem.

De respondenten brengen bij de afsluiting van het interview een aantal wensen met betrekking tot een nieuw instandhoudingregiem naar voren die vooral gebaseerd zijn op (gespiegeld zijn aan) de ervaringen met het huidige beleid inzake subsidiëring en onderhoud van rijksmonumenten. Het betreft hier de volgende, nogal uiteenlopende punten:

In het algemeen:

- een vereenvoudigde, transparante wet- en regelgeving waarbij het concept van de integrale instandhouding centraal kan staan;
- een gestandaardiseerde benadering met éénduidige definiëringen en snellere procedures (“laat een duidelijk plan van aanpak zien”);
- centraliseer de monumentenzorg; dring de decentrale rol van de gemeenten terug en geeft de uitvoering van de monumentenzorg in handen van de provincie en het rijk (RDMZ);
- in het nieuwe instandhoudingregiem dient ook rekening gehouden te worden met de instandhouding van het interieur en / of met een compensatie van de exploitatietekorten;
- langjarige afspraken maken waarbij de monumentenbeheerder kan rekenen op een van te voren vastgestelde financiële bijdrage voor restauratie en onderhoud per jaar;
- geen privatisering of vercommercialisering van de monumentenzorg;
- de “overheid” dient wat betreft het aanwenden van de subsidies meer aan de eigen verantwoordelijkheid van de beheerders over te laten (“de overheid moet primair faciliteren”, “wel toezicht maar geen dictaten”);
- een betere samenwerking, afstemming en “kortere lijnen” creëren tussen de verschillende overheidslagen;
- meer aandacht voor en prioriteit aan de instandhouding van molens (molens).

Rijksdienst voor de Monumentenzorg:

- vooral:
 - de RDMZ moet zijn communicatie met de monumentenbeheerders verbeteren. Dit vindt onder meer een uitwerking in de regelmatig genoemde suggestie om een vaste contactpersoon bij de RDMZ te hebben (“één aanspreekpunt” “een accountverantwoordelijke aanstellen”);
- de RDMZ moet meer te raden gaan bij zijn doelgroepen (“de RDMZ moet uit zijn ivoren toren stappen”, “ze moeten meer meedenken met onze problematiek”);
- de RDMZ moet weer het centrale orgaan worden waar men voor alle instandhoudingaspecten terecht kan (“de RDMZ als platform”). Het gaat hier dan om drie aandachtsterreinen:
 - advisering (inzake restauratie / onderhoud, subsidieregelingen, cultuurhistorische achtergronden, beheersplannen en begrotingen, etc.). Opmerkingen: “de RDMZ met zijn adviesfunctie versterken en niet laten versnipperen”, “de RDMZ moet een kenniscentrum worden”,
 - beoordelen van subsidie-aanvragen,
 - inspectie van monumenten. In dit verband wordt opgemerkt dat de activiteiten van de Monumentenwacht in die van de RDMZ zouden geïntegreerd kunnen worden;
- de RDMZ moet zijn centrale beheers- en controlefunctie handhaven dan wel versterken;
- de RDMZ moet zorgdragen voor eenvoudiger en snellere subsidieprocedures;
- de RDMZ zou een klankbordgroep dienen samen te stellen waarin de verschillende “partijen” en vertegenwoordigers van de monumentenbeheerders / -eigenaars participeren.